

HEMBYGDEN

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 3 September 2013
Årgång 42

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet	3
Birgitta och brittsommaren	5
Hedlunds historier	6
Flickorna från Ed	7
Hur fungerar ett mangelbräde	11
Skolan vid Glädjen	12
Om Johannesört och Hirkum Pirkum	15
En lunk i Smedbyparken	16
Vår syn på aktuella byggplaner i kommunen	17
Brevväxling angående nytt kulturmiljöprogram	18
Sveriges Hembygdsförbunds Riksstämma	20
Almqvistaren	23
I backspegeln	24
Nationaldagsfirandet	28
Sommarutställningar	29
Illustrerade ordspråk och talesätt	30
Pojkliv i Väsby på 40- och 50-talet	31
Om Ladbron och "Väsby Bryggeri"	36
Korsord	38 -39
Klockarens uppgifter.....	40
Kantorn i Ed.....	41
Bussresor i Väsby historia	45
Det var en gång en gård - Karolinergården i Skälby	46
Hyr lokal med atmosfär	47

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Utgivare: Kjerstin Björkman. Layout: Webmaster UVHBF

Tryck: Trycksmedjan AB. Tryckt med miljövänliga färg- och pappersval i 800 ex.

Ordföranden har ordet

Hembygdsgårdens dag – nyss genomförd när du läser detta, ser jag som både ett avslut på vårens och sommarens aktiviteter och en upptakt till höstens.

I ”Backspegel” kan du läsa kortfattade rapporter från de olika genomförda programmen.

Att det ligger massor med arbete av styrelseledamöter och andra i de olika arbetsgrupperna för att genomförandet skall bli verklighet kanske man inte tänker på i förstone. Men jag kan försäkra er att det är mycket jobb innan en programpunkt kan genomföras: Engagerande av föredragshållare, lokalbokning, annonsering, affischering, kaffekokning mm mm. Många medlemmar som skall samverka för att programmet skall bli verklighet.

En annan viktig del av föreningsverksamheten är att ta hand om och introducera nya medlemmar. Vi gör det genom att inbjuda till en träff den dag då vi har första sommarcafé på tunet.

I förhoppning om att det är fint väder dukar vi kaffebord på tunet och har en liten information om föreningen.

Höstens programutbud är redan påbörjat med vandringen i Ragnvalds fotspår. Jag antar att den redan är genomförd när du

läser detta. Vikingalunken, i år med start och mål på Gunnes gård, genomförs första helgen i oktober.

Mats Lejdeby kommer till oss och berättar mer om medeltida minnen i Upplands Väsby.

En utställning på biblioteket om ”Starka kvinnor” blir det i början av oktober.

Vandring på området vid Löwenströmska larsarettet erbjuder vi också.

Fler program presenteras i det extra programblad som medföljer som bilaga.

Planeringsdag inför nästa verksamhetsår skall vi ha, kloka remissvar skall vi skicka till kommunen, styrelsearbete, praktiskt arbete med vårdplanen för gården, och sen allt där emellan.

Välkomna att ta del av programutbudet och i föreningsarbetet!

Kjerstin Björkman
ordförande

KULTURARVSDAGEN 2013

Söndagen 8 september

Tema: Människors mötesplatser

Kulturvandring genom centrala Upplands Väsby, från stationen till centrum, med fokus på hur mötesplatserna i kommunen flyttats och förändrats över tiden.

Samling vid: Upplands Väsby station (Pressbyrån)
kl. 11:00 och kl. 14:00.

Föranmälan till:

Klas Lundkvist 08 590 936 81, 070-673 63 47

VIKINGALUNKEN

Söndagen 6 oktober

Start och mål vid Gunnes gård.

Start kl 10:00 - 12:00

Promenadslänga ca: 7 km med enkla tipsfrågor
Startavgift.

Samarr. med Friluftsrådet och Gunnes gård

Ingegerd, Ingrid, Estrid och Astrid
- starka kvinnor i Väsby historia

Utställning på biblioteket 7 - 9 oktober.

Medlemmar ur hembygdsföreningen berättar
kl 18 den 9 oktober

HÖSTSTÄDNING

På Hembygdsgården
Lördag 12 oktober kl 10 - 14
Vi städar ute och inne

Lunch serveras

Medicinhistorisk vandring

Söndag 13 oktober kl 11.00.

Vad händer med gamla sjukhusområdet vid Löwenströmska?

Vandring i området med Klas Lundkvist.

Samling vid busshållplatsen Klockbacka.

(Buss 368 från Värby station mot Löwenströmska sjukhuset.)

Anmälan till Klas Lundkvist,

tel 08 590 936 81, 070 673 63 47.

MINNEN

från Upplands Väsby's medeltid

Mats Lejdeby berättar

Söndag 17 november kl 13
i Ladugården, Hembygdsgården

Kaffeservering

Birgitta och brittsommaren

Den 7 oktober har Birgitta namnsdag. Då inleds en väderperiod som går under namnet brittsommar: några varma, soliga dagar i början av oktober.

Att Birgitta blev dagens namn den 7 oktober beror på att påven Bonifacius IX helgonförklarade Birgitta den 7 oktober 1391. Den dagen var helgdag fram till 1571.

Ordet brittsommar härstammar också från den heliga Birgitta. En helgonlegend berättar att Birgitta tyckte att klimatet i Norden var så bisstert att hon bad Gud om lindring. Hon fick genast bönesvar i form av några varma höstdagar. Med tiden kom de extra sommar-dagarna kring Birgittadagen att kallas för brittsommar. Tyvärr blir det inte brittsommar varje år. På 2000-talet har det inträffat 2005 och 2010.

Den heliga Birgitta. Träskulptur i Vadstena klosterkyrka

Tiden kring Birgittadagen kallas även fattigmanssommars eller grävlingssommars (grävlingar samlar vinterförråd när vädret är vackert).

Att den heliga Birgitta föddes i Fresta och inte i Finsta anser nu forskarna vara mest troligt. Hennes far, lagmannen Birger Persson, lämnade år 1296 Finsta i utbyte mot Skällnora gård och han äger då två gårdar i trakten, Runby och Skällnora. Antagligen föddes Birgitta på Skällnora 1303 eller däromkring.

Wilket år det blev brittsommar för första gången vet vi inte, men om intresse finns, går det säkert att forska fram det också.

Inga Lisa Gustafsson

Hedlunds historier

Lennart Hedlund, född och uppvuxen i Upplands Väsby, har lovat ge Hembygden några glimtar av sina barn- och ungdomsminnen. Här kommer den fyrtyosjunde:

På den tiden då Optimusvallen fanns, spolades isen om nätterna och på söndagarna gick bandymatcherna av stapeln. Tidigare spelades det på Edssjön, i Kyrkviken, men det var ju både farligt, isen kanske gav sig under matchen, och besvärligt att ta sig dit och därifrån.

A-laget var efter den tidens krav ganska bra och det var roligt att se det spela. Av spelarna var väl Anders Johansson, sedermera Leidermark, mest berömd. Efter att ha spelat i Väsby gick han till "Bajen" och därifrån till Sandviken, där han blev svensk mästare. Anders var frisör till yrket och arbetade som sådan hos Kalle Svedlund.

Övriga spelare var bl.a. "Knotten", Tore Ferm, Seved Andersson, "Massa" Åke Lind, Birger Zetterman "Bryggjar-Sammy", Kurt Engström, Kalle Pettersson m.fl. De flesta spelade även fotboll i klubben. Det var ett sätt att hålla ihop gänget även under sommaren. När jag nämner Seved kan jag även nämna hans hustru Wera. Även hon var en duktig bandyspelare och var svensk mästare i Sthlms-Göta.

Vi, som inte hade andra skridskor än sådana man satt på skorna med remmar, fick hålla oss till isen vid Lergropen, som var belägen där tennisbanorna finns idag. Kung där och instruktör för oss ungar var Kurre Engström, som hade ordentlig utrustning och även tålmod att försöka visa och undervisa oss. Huvudsaken var ju att ha roligt och det tror jag nog att de flesta hade.

Vid Lergropen fanns på den tiden ingen bebyggelse. Den närmaste var Bryggeriet, beläget på andra sidan järnvägen, men ditåt vågade man inte gå - det fanns inga bommar, bara varningsklockor.

Slipningen av skridskorna var ett eget kapitel. Det fanns inte många som kunde en sådan sak, så de flesta av oss ungar fick hjälp av våra pappor, som satte fast skridskon i ett skruvstöd och filade skridskobladet så vasst det gick, och visst kände man skillnaden (när någon frågade om man hade nyslipat).

Vägen till Lergropen var helt annorlunda mot idag. På Optimusvägen fanns Marieborg, Lilla Marieborg, Willmanssons, Lindgrens och Kalle Johanssons, Telefonstationen och Finedal. På motsvarande sida fanns Metallverken och gick man över nuvarande Centralvägen, drev Bruzells sin handelsträdgård på östra sidan och på motsvarande sida fanns Samskolan. Innan man kom fram till Lergropen passerades Väsby Kvarn och Brädgård, Östmans skrädleri och ing. Bergs boningshus, som sedan blev Väsby's första daghem.

- Mitt närminne är dåligt, men fornminnet är bra.

Flickorna från Ed

Miljö- och kvinnoskildringen i "Grimstahamns nybygge" och "Ladugårdsarrendet" av C.J.L. Almqvist. En B-uppsats i litteraturvetenskap av Birgitta Hansson.

Fortsättning från Hembygden nr 2 2013.

Kvast-Lisa

Man kan fråga sig om Almqvist redan som barn stiftat bekantskap med en kvinna som Kvast-Lisa. Om hon har funnits i sinnevärlden var det långt senare han mötte henne. Tidningsmannen P F Mengel berättar i Aftonbladet år 1874 om hur han och Almqvist mött en gammal gumma på Tranebergsbron. Mötet skulle ha timat en sommarafton 1833, och Almqvist övertalade den ordkarga kvinnan att berätta sitt levnadsöde. Hon hade levat ett strävsamt liv som granrisförsäljerska men var glad och förnöjd. Temat i "Grimstahamns Nybygge" är ju detsamma. En liknande person förekommer också i "Amorina". Granriskajsa, spåkärringen, säljer också kvastar och viskor i Stockholm.

Trots knappa omständigheter har Kvast-Lisa på grund av egen driftighet skaffat sig en dräglig tillvaro. Som änka på Snickartorpet hade hon knappast kunnat försörja sig, därtill var jorden för mager. Visserligen skötte hon om Runsaherrskapets ankor och gäss - så att man på slottet skulle slippa höra kacklet - men det var förutsättningen för att få bo kvar på torpet efter mannens död. Även om det fattiga Snickartorpet inte kunde föda Lisa och sonen, fanns det en rikedom inpå knutarna - Runsaskogen. Där gick Lisa och högg granris till viskor och kvastar, som hon sedan satt hemma och förfärdigade. När lördagen kom, för hon in till Hötorget och sålde sina varor. "Också förtjänade gumman icke litet på sin rörelse". Det var inte bara på grund av de utmärkta produkterna, som hon var den som först sålde slut på sina varor. Hon visste också hur hon bäst skulle saluföra dem. Ofta skickade hon med jungfrurna litet

extra granris och ibland sänkte hon priset, så att de kunde stoppa den lilla förtjänsten i egen ficka. Det var inte förvånande att sådana affärsmetoder - prima varor till extrapris - gjorde att man flockades kring Kvast-Lisas kärra. Dessutom var hon alltid "munter och galant".

För att överhuvudtaget komma från Snickartorpet till Hötorget - en sträcka på nära tre mil - var hon beroende av häst. Men det var bara på lördagar som hon unnade sig att åka efter häst och vagn. Resten av veckan lejde hon bort hästen till grannar och tjänade därigenom en slant. Almqvist påpekar att det inte var fruntimmersgöra att sköta en häst, men nöden har ingen lag och då måste det gå. Det fanns ju ingen man på torpet. Sonen Johan bodde inte längre hemma utan tjänade dräng några mil från hemmet. Lisas man hade dött i förtid på grund av sina alkoholvanor.

I "Grimstahamns Nybygge" är det inte fadern som är sonens förebild som så ofta annars, utan modern, den resoluta Kvast-Lisa, och det kan inte vara av en slump. På Almqvists tid var det i huvudsak män som skulle bedriva handel och hantverk. Handelsreglementet från år 1734 utestängde i princip kvinnor från gross- och minuthandeln. Vid enklare slag av handel, som ej lydde under skrå, kunde kvinnor få tillstånd. Det var undantagsfall och betraktades som ett slags fattigvård. Kvast-Lisas orädda företagarganda smittade säkert av sig på sonen, när han gav sig i kast med den hart när omöjliga uppgiften att rusta upp Grimstahamn.

Modern var en märklig kvinna även i andra avseenden. Hon behärskade något som inte var så vanligt bland torpkvinnorna i trakten - hon kunde nämligen läsa. Konfir-

mandundervisningen var på den här tiden obligatorisk för alla och för jordbruksbefolkningen den enda bokliga bildningen. Det var klockaren som skulle lära barnen att läsa men det skedde ofta sporadiskt.

Redan som liten flicka gick Katrina över till Kvast-Lisa för att lära sig läsa. Även i det fattigaste hem fanns psalmbok och katekes, och det var i de böckerna som Katrina lärde sig ljuda ihop bokstäverna till ord. Men hon fick också lära sig att räkna. När Kvast-Lisa stod på Hötorget och sålde, var det viktigt att kunna addera och subtrahera. Den konsten lärde hon ut till Katrina som snabbt blev mycket duktig. Däremot kunde Lisa liksom de flesta andra svenskar inte skriva. Men sonen Johan kunde ”draga streck till stil”. Det gjorde sonen litet högfärdig och Katrina beundrade honom högeligen.

”Tänk, han kunde något som inte ens Kvast-Lisa kunde!”

På gamla dagar, när Kvast-Lisa låg till sängs hela dagarna på Grimstahamn, var hennes käraste nöje att lära barnbarnen, två pojkar, att stava och läsa. Man kan lägga märke till att de blott var fem och sex år gamla. I våra dagar diskuteras det om vi inte borde sänka åldern för skolstarten till sex år. I slutet av 1830-talet intresserade man sig för folkbildningen, och 1842 utfärdades en lag om den allmänna folkskolan. Varje stad och varje socken på landet skulle ha en skola. Men det var knappt om pengar till skolhus och lärarlöner. Syftet med serien ”Folkskrifter” var att försöka skapa en lämplig läsning för allmogen. Kvast-Lisa, den kvicktänkta affärsidkarskan, tjänade som ett bra exempel på en ny, självständig kvinna.

Kvast-Lisa var också den som kom som en fläkt från den stora världen till de små Runsatorpen. Varje söndag eftermiddag då man återvänt från Eds kyrka, gick Lisa över till granntorpet Stenhugget, där flickorna Katrina och Greta bodde. Där satt hon och berättade allt vad hon under lördagen uppsnappat på Hötorget. Men inte bara där

utan också i köken och bodarna i staden. Vi vet ju att hon snabbt sålde sina varor, och på grund av sitt trevliga sätt blev hon hembjuden av jungfrurna och mamsellerna.

Kvast-Lisas berättelser förnöjde särskilt far i huset, den äldste av torparna på Runsa. Jag tror att Almqvist här vill visa, att det inte bara var käringsladder som Lisa kom med från Stockholm utan också viktig information, som även en man kunde lyssna till ”med glänsande ögon”.

När Lisa på ålderns dagar blev sängliggande i Grimstahamn hos sonen och svärdottern, var hon fortfarande ivrig att följa med vad som hände på gården. Hon använde sina barnbarn som nyhetsförmedlare. Pojkarna skickades ut för att påminna föräldrarna om saker och ting som de kanske glömt bort och de rapporterade tillbaka. ”Nå, jag undrar om han det rätt förstår, anmärkte gumman för sig själv”. En kvinna som i hela sitt liv fått lita på sin egen förmåga hade svårt att acceptera att hon inte längre hade samma centrala roll i familjen. Att hennes tankar gick tillbaka till högtidsstunderna på Hötorget var naturligt. Almqvist skildrar på ett gripande sätt hur Kvast-Lisa trodde sig återigen stå på torget och bjöd ut sin hand som en viska. Sonen fattar handen och kysser den: ”det var första och sista gången han kysst en kvinnas hand, vilket en man av folket aldrig annars gör”. Kvast-Lisa var den första Runsabo som bröt isoleringen och sökte sin utkomst i staden. Hon skulle följas av ännu en kvinna, Greta från Stenhugget.

En människoskildring blir ju aldrig riktigt intressant, om det bara är personens goda sidor som framhållas. Därför är det viktigt att visa på även de små svagheter som Almqvist tycker vidlåder Lisa. Sonen Johan kände sin mor, och han var fast övertygad om att det vore förkastligt om hon flyttade med de nygifta till Grimstahamn. ”Det är allra likast, att mor regerar ensam hos sig.” Han tar också Katrina i försvar, då modern vill skänka dem en silversked, så att Katrina inte

ska känna sig alltför fattig. Till saken hör att Kvast-Lisa själv haft skeden i sitt skåp för att skryta med inför grannfrun Sara från Vaxmyran. Har man en silversked kan ingen påstå att man är riktigt fattig, tyckte hon.

Kvast-Lisa föddes och dog i Eds socken. Från sina tidigaste år på Sätra var Almqvist välbekant med alla torpen och skogarna däromkring. Hans miljöskildring är inte endast verklighetstrogen, han knyter också an till naturen genom bildspråk och symbolik. I beskrivningen av Lisa i "Grimstahamns nybygge" får granriset stå som en symbol för både det jordiska och det himmelska?"

Lisa kan försörja sig tack vare granriset och genom dess vällykt blev också människorna i staden påmind om "den hälsosamma skogens ångor". När Katrina på lördagarna hjälpte Lisa med att samla granris i skogen, gnolade hon sorgset: "hur jag kvistar, så får jag intet därav ... i det tomma." Den hon inte får är Lisas son Johan, som arbetade långt bort. Man förstår att hon länge hade hoppats på att de två skulle få ett eget hem. Då hon är som mest sorgsen, uppenbarade han sig plötsligt i skogen, och tillsammans bar de hem var sin famn kvistar. Det blev början till ett liv tillsammans, sida vid sida och under hårt arbete.

När Johan mottog Grimstahamns torp med skyldighet att uppbruka det, visste han redan att där fanns stor och vacker granskog, som betydde god jord, "varföre han vågade sig på saken med gott mod." Johan och Katrina flyttade till Grimstahamn tidigt på våren, då det ännu inte fanns något bete för kon. Då kom fint, färskt granris väl till pass för att dryga ut det magra fodret.

Genom granriset, som Lisa sålde på Hötorget, kom hon i kontakt med stadsborna, som skickade med henne små gåvor i form av mat och kläder till den fattiga torparfamiljen på Grimstahamn. De som led brist på allt kände "de små gåvornas ankomst som anlända ifrån himmelriket."

När Kvast-Lisa låg på sitt yttersta och fick höra att Johan skulle riva det gamla huset och bygga ett nytt, sa hon med kung Davids ord "nya kvastar skola nu sopa, och alla torra viskor kastas i ugnen." En sista önskan hade hon: att än en gång få lukta på färskt granris. Hennes önskan villfors och hon tog kvisten med båda händer och njöt av doften. I ett ögonblick av klarhet innan hon dog yttrade hon: "Du, min Gud! Förbarma dig över mig, som är ett torrt ris, och giv mig att få bli en ny telning utanför porten till ditt rike."

Katrina

Katrina var en svärdotter helt i Kvast-Lisas smak, även om de två var mycket olika. Det antyds redan i första kapitlet av "Grimstahamns Nybygge" att Lisa föredrog köksor som var "välväxta, ljushåriga, blåögda och vackra." Det är också en beskrivning av Katrina på Stenhugget, den flicka som Kvast-Lisa betraktade nästan som sin egen dotter. Katrina var utrustad med de egenskaper som Almqvist tycker framtidens kvinna ska ha. I "Svenska fattigdomens betydelse" framhäver han det unga, inte bara som en kvalitet i sig, utan också det unga sinnelaget. Katrina var 19 år och Johan 22 år, när de slog sig ned på Grimstahamn. Det ungdomliga modet ägde Johan i högsta grad, och Katrina smittades av hans framtidstro.

Men som vi redan sett var det inte självklart att det unga paret någonsin skulle få råd att skaffa sig något eget. Att arbeta som dräng var bekymmersfritt, för då fick man mat, husrum och lön. Om man var gift kunde en duktig hustru bidra till försörjningen genom att tjäna sin dagspenning på gården. En torpare däremot hade sällan kontanter, "men han är ändå sin egen karl."

Katrina gav sitt samtycke till nybyggnadsplanerna, inte med ord, men med sina svärmiska blickar. Katrina var inte lika rakt på sak som sin syster Greta utan blygare och mer romantisk. När Johan tidigare på dagen kommit vandrande i skogen, låtsades hon först inte höra honom. Hon hann i tid ordna

sitt hår, och när han stod bakom henne, vände hon sig bestört om.

Inte heller Johan talade genast om att ändamålet med besöket hemma var att fria till Katrina. Han ville först ta reda på om hon tyckte att köpet av Grimstahamn var klokt och riktigt, och han litade på henne "du är den, som skall råda mig, det är bäst". Det är tydligt att det kommande äktenskapliga livet ska grundas på ett jämbördigt förhållande.

På Almqvists tid rådde fortfarande den uppfattningen, att kvinnan skulle vara mannen underdånig och ödmjuk. Hennes livsuppgift var äktenskapet och barnafödandet. Man kan lägga märke till att viktiga händelser som bröllop och barnens födelse bara i korthet omnämns i "Grimstahamns Nybygge". "Sedan lysning och bröllop för sig gått, flyttade Johan straxt i början av april till Grimstahamn med sin hustru." Först i det tionde och sista kapitlet får vi reda på att Katrina fått barn, två pojkar. Men de omtalas bara i samband med farmodern: hon lär dem läsa och hon skickar dem på små uppdrag.

När Johan och Katrina valde torparlivet på Grimstahamn, innebar det fattigdom och hårt arbete från morgon till kväll. Karin Westman Berg har påpekat överensstämmelserna mellan Almqvists folklivsskildringar och den engelska författarinnan Harriet Martineaus tendensnoveller. Exempel på idéer och motiv som finns hos båda författarna är lovsången till vardagsarbetet, nybyggarstämningen och "arbetets ära." Hon menade att var och en är sin egen lyckas smed", genom egna ansträngningar kunde man förbättra sin situation, och det gällde också för kvinnor. "Women like men, can obtain whatever they show themselves fit for."

Katrina visade sig vara sin man vuxen. Redan första kvällen i det nya hemmet gav hon prov på sin duglighet som torparmor. Johan hade tänkt på allt, utom foder till kon. Detta faktum förmörkade deras första mål-

tid, men Katrina hade en överraskning i beredskap åt sin man. Under en hel månad hade hon skrapat ihop agnar, boss och halm och sparat åt sin ko. Men hon höll honom på sträckbänken. "Åt till slut, Johan, säger jag dig! upprepade hon, och det lät nästan till hälften litet befallande. Han gjorde så och teg."

Första året blev värst för dem båda. Johan fick erfa att en torpare måste arbeta så mycket hårdare än en dräng, och Katrinas tidigare sysslor i barndomshemmet kunde inte jämföras med det slit hon hade på nybygget. Men Johan tappade inte modet och Katrina kunde t o m skratta, när hon var som hungri-gast och tröttast.

Att hon var klok och rådig visade Katrina också den gången då mannen skadat sig i skogen med en yxa. Först gick hon en halvmil på mörka stigar för att få salva till såret. Nästa dag hade det förvärrats, och då åkte hon in till doktorn i staden. Häst hade hon ingen. Därför bad hon systemen Greta att i hennes ställe få åka med viskor till Hötorget. När ärendet var utträttat, planlade hon under hemfärden höstarbetet på torpet. Det var nödvändigt att leja en dräng, och det skulle bli dyrt. Men Katrina fann på råd. Hon skulle be Anders på Vaxmyra om hjälp och betala honom med ett nyvävt tyg. Anders kom, men han ville inte, liksom doktorn i staden ha något i betalning. Men Katrina, som visste att Anders fattat tycke för Greta, lovade att lägga ett gott ord för honom.

När Greta och Anders gift sig, kom Katrina redan dagen efter bröllopet och hälsade på. Till den nyblivna husmodern gav hon många välmenande råd, även hur hon med kvinnlig list skulle styra sin man. "Efter det lyster honom, så lät honom spela fiol en kväll ibland, och lyssna på honom du. Men då du ser honom vara bleven som mildast, tala då till honom om allt vad som behöves, och huru han bör skicka sig."

Under slutet av 1830-talet sökte Almqvist efter ett nytt kvinnoideal. Karin Westman

Berg skriver att hans ideal var en duglig arbetskvinnna, som ändå var en kvinnlig kvinnna. Katrina kunde förena rollen som sin mans arbetskamrat med den ljuva kvinnans. När Almquist ska beskriva Katrinas skönhet tar han liknelser från naturen. Det är särskilt hennes vackra ögon han återkommer till. Från början var de ljusblå ”med litet grönt uti, likt en spegelklar is.” Hon rörde sig ”kvick som ett rådjur.” Katrina hade brunbrända arbetshänder men ovan armbågen var huden vit ”som liljan om våren.” I beskrivningen av Johans och Katrinas första

kväll i det egna hemmet förenas naturens skönhet med kvinnans. Katrina stod i dörröppningen och såg på den nedgående solen och Mälarens vatten, och Johan bländades av hennes skönhet. Han såg inte rucklet till bostad utan ”tyckte stugan sken omkring honom så rar som ett himmelrike, eller som en trädgård där körsbärsträd stå fullt i blom; en skönare kvinna än Katrina hade han aldrig sett.”

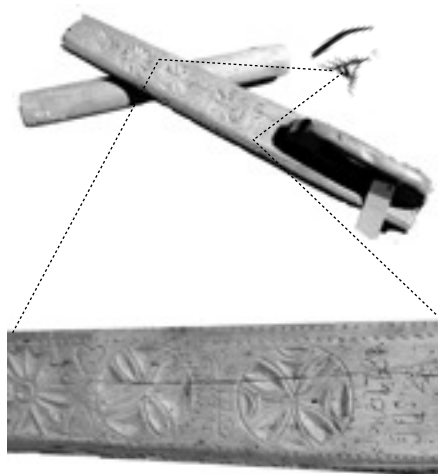
Fortsättning i nästa nummer.

Hur fungerar ett mangelbräde?

Bland allmogeföremålen på en del museer och i många hembygdsgårdar visas träverktyg med handtag, ofta vackert bemålade, med upplysningar om att saken kallas mangelbräde och vem det har tillhört eller vilken socken det kommer ifrån. Men hur bär man sig åt med detta föremål?

fuktiga tyget som skulle slätas till och genom att pressa mangelbrädet mot kaveln och en plan yta försvann vecken.

Kaveln finns sällan med när man ställer ut eller förevisar mangelbräden. Förmodligen

Mangelbräde på hembygdsgården

För att få sänglinne och dukar släta, användes även en kavel. Runt kaveln virades det

finns det väldigt få människor idag, som kan använda föremålen och visar man bara brädet utan kavel, förstår man absolut ingenting om hur det ska användas.

Inga Lisa Gustafsson

Skolan vid Glädjen

Lindhem idag.

Foto: Leif Welander

Följande redogörelse har används i en studiecirkel på 1980-talet och har kommit Hembygden tillhanda genom en deltagare. Den gör på intet sätt anspråk på att vara uttömmande eller komplett - det ser t.ex. ut att vara ett glapp i uppgifterna mellan 1806 och 1864, då vi inte vet vad man haft för sig, men redaktionen anser ändå att materialet är värt att publicera:

1784 31/10

Grosshandlare Backman på Holmen väckte frågan: "av vilken deras barn skola Christendomskunskapen läras och undervisas?"

Så hörer det egentligen Organisten och Klockaren till; men som han ej haft tillräckliga rum härtill, så är han i dy mål ursäktad, att han sin skyldighet, för boningsrumskulle, ej efterkommit."

Därföre "beviljades enhälligt att ett nytt Scholaeus nästkommande vår bör uppbyg-

gas samt havande Prosten att giva project till dess storlek och beskaffenhet."

Organisten skulle där njuta boningsrum, så länge han läser med barnen, men icke längre, om en särskild skolmästare skulle bliva antagen framdeles.

1795 11/2

Charles de Geer, Stora Wäsby, skänker 100 riksdaler, därmed visande: "sin ömhet och välgörande godhet för en så Kristelig inrättning."

Trafvenfelt, Stora Vilunda, följde exemplet och lovade 1.000 daler kopparmynt samt 1 toltf timmer.

Beslöts att skolan skulle byggas på sådan plats att den även kunde nyttjas av Fresta, varigenom lönen kunde blir större och läraren skickligare.

Timmer skall köpas från Bällsta, 140 stockar. Huset skall bli 20 alnar långt, in-

nehålla fyra rum och ha tak belagt med gräs-
torv.

1796 4/9

Memorial från J. Hjerpe till Domkapitlet:

”De Geer samt Trafvenfelt genom egen
dryg och anseelig kostnad derstädes låtit
uppbygga en ny Barna Schola, bestående af 4
vackra och välinrättade rum” och sedan nu
detta skett anhålles om förordnandet av en
prästmän till skollärare.

1797 5/3

”Sedan den nya Barna Scholan härstädes,
genom mycken kostnad och besvär, numera
blifvit så färdig och i stånd satt, att den
beqvämliken kunde nyttjas och bebos”före-
slår prosten ”ibland flere sökande” sin
adjunkt Johan Wallman.

Gossen Jan

1798 3/6

”At Enkan Cajsas gosse, gamla Vilunda,
skulle härefter och så länge han går i Schola,
få åtnjuta fattigdel, såsom ock at Försam-
lingen skulle betala omkostnaden til den
person, som ville taga skorfvén ur hans
hufvud.”

1800 7/9

Cajsas son Jan från Vilunda, vilken förra
året skulle första gången släppas till
nattvarden, men ej kunde sin kristendom och
detta år alldeles försakat läsningen, skulle få:
af fattigmjölet till födan, så länge han går hos
magister Wallman men försummar han en
enda dag, skulle han för sin ”genstörtlighet”
sättas i stocken.

1801 13/9

”At Ramströms Hustru i Jerfälla, som
åtagit sig bota Fattig Gossen Jan för hans
elaka hufvud sår, får betalning så snart han
botad är.”

1800 28/12

I Hammarby sockenstämma föredrogs
Frestas beslut om: 5 eller 6 tunnor säd” om de
finge skicka sina barn dit, vilket beviljades.

Hammarby anhöll dock om: ”ett eller två
lass ved” om vintern, Frestabarnen skulle då
få undervisning inte bara i kristendoms-
kunskap utan även i ”läsa och skrifva.”

1801 12/4

Fresta hade tillfrågats vad de ville ge
skolmästaren Wallman i lön: Därpå svarades:
att ”ännu inga barn från Fresta blifvit
skickade till Scholan hos magister Wallman.”

Dock ville de till en början bevilja 4
tunnor säd, hälften råg och hälften korn med
villkorligt löfte om mer.

1801 13/9

Beslutet om kakelugns uppsättande i sko-
lan enligt protokollet den 22/9 1799 skulle
nu verkställas.

1803 8/5

Skolhuset allt för illa ”af swang angripet”,
det beslöts att golfvet skulle upptagas och
trummor der under med sten och tegel
muras och på allt sätt tillses att denna
förödande olägenhet kunde förekommas.

1804 25/11

Vid skolhuset skulle uppföras en ”Byggnad
där Scholmästaren för sitt hushåll kunde
inrymma en ko och några får.”

1804 16/12

Försäkrade Hammarby Sockenmän att
Fresta skulle vara befriat från ”all reparation
och nybyggnad” å skolhuset, så länge
föreningen varar.

Skolmästarens lön skulle förbättras därige-
nom att herrskapen på Wäsby, Holmen och
Vilunda gav vart och ett av dessa gårdars
mantal årligen 1 riksdaler riksgäldsmynt

1805 27/1

Den för Fresta och Hammarby gemensamma stämman i Fresta sockenstuga enligt Domkapitlets befallning behandlade detaljerat organisationsfrågor. Bl.a. skall en skolinstruktion utarbetas och antagas.

1806 26/5

Överenskomna byggnadsarbeten vid skolan skall företagas genom gångled.

1806 20/7

”Klagandes öfver den vid Skolhuset afstadnade Byggnaden derföre at Torparena ej wilja göra gångeled lika med hemmansåboerne.

Härpå swarades, at då Ägarena af den jord Torparena bruka, hafwa i allmän sockenstämma öfverenskommit genom Sockenstämmoprotokollet den 25 Nov. 1805 ålagt sina underhafwande jordbrukare .. at .. göra gångeled med hemmansåboerne efter matlag, så åligger det Torparena att denna stadga obräsligen efterleva.

(Halmkärvar skulle levereras till taktäckning vid skolan).

1865 10/9

”Skolhuset motsvarade icke behofvet, varföre församlingarna voro betänkta att ombygga detsamma.”

1865 24/3

Angående skolhusets reparation beslöts undersökning för ”husets uppvägande och skolsalens utvidgande; eller också för husets ombyggnad.”

1873 16/2

En ytterligare besiktning å gamla skolhuset skulle göras och ett förslag upprättas: ”till skolsalens tillbyggnad och byggnadens höjande med några hvarf.”

Tre personer skulle i samråd med byggmästare Kronlund göra upp kostnadsförslag.

1873 23/2

Den från 16/2 uppskjutna stämman beslöt att ansöka om amorteringslån på 3 000 riksdaler.

1873 3/3

Den från 23/2 uppskjutna stämman beslöt att höja skolhuset och tillbygga det. Byggnadskommitté tillsättes.

1874 22/2

Då enligt kommitténs åsikt höjning och tillbyggning ej kan ske skall ”det gamla huset rifvas och ånyo uppföras af nytt och gammalt virke enligt företedd och gillad ritning.”

1876 3/9

”förslag derom at de två ännu ofullbordade rummen i skolhuset borde förses med kakelugnar och färdiggöras.”

1876 29/12

Beslöts att de båda vindsrummen i skolhuset åsyftande i protokollet 3/9 skulle förhyras till skolkassans förmån.

Anm.: Senare beslöts att skollärarens A.M. Bergvall själv skulle få hyra ut dem.

1878 29/10

Småskolelärarinnan får bostad i vindsrummen å Bergvalls skola vid Glädjen.

Till småskolelärarinna hade 1875 30/5 antagits Lina Lejholm.

1888 21/5

Då A.M. Bergvall med årets utgång avträder läraresysslan, tillåtes honom att bo kvar i skolhuset, på vinden där utomförra 2 rummen, hvaraf det ena inredes till kök, tillbygges ännu ett rum.

Han fortfar att vara klockare och organist.

1890 11/5

Ägaren av Skälby genom sin arrendator har begärt årlig avgäld eller ersättning av kyrkan för den tomtplats som församlingen innehaft sedan slutet av förra århundradet

och använt till skoltomt (skolan vid Glädjen).

1895 2/7

Till Slöjdlokal inredes kammaren och köket efter skiljeväggens borttagande ovan på folkskolan vid Glädjen.

Tredje rummet, "salen", skulle N. Redelius få under sin tjänstetid, med villkor att upplåta det för sammanträden.

I ersättning till A.M. Bergvall för de tre rummen i skolhusets övre våning, vilka nu på annat vis disponerades, beslöts bevilja honom 1 000 kr kontant, dessutom vedboden, avträdeshuset, byggnadstomt i den s.k. Magasinshagen på kyrkans mark gratis utan avgäld i hans och nuvarande hustruns livstid.

1900 11/12

En biträdande lärarinna skall antagas och få 400 kr i lön.

1901 28/10

"Frågan om tillbygget af folkskolans hus eller eljest beredande av utrymme genom bygget af nytt skolhus för folkskolans tvenne afdelningar, som f.n. undervisas af 1 lärare och 1 lärarinna på olika tider i samma skolsal" framlades för stämman.

En kommitté tillsattes och i den ingick bl.a. byggmästare Carl Engström.

1902 7/5

Beslöts att hos K.M.tt ansöka om avsöndring av ca 2 tunnland från kyrkjorden för skolhusbyggnad och planteringsland.

1902 30/10

Av två framlagda förslag antogs följande av skolrådet:

- en större skolbyggnad, som skulle finansieras genom ett 20-årigt amorteringslån om 10 000 kr, ett 2-årigt om 5 000 kr samt 200 kr ur skolkassan.

1902 29/11

Baron Åkerhjelm och byggmästare Engström, som besett det nya skolhuset i Roslags-Bro, ingåvo redogörelse med ritning, och det beslöts att skolan skulle byggas efter denna ritning (f.d. Hammarby skola).

1903 3/8

Antogs vice Pastor C. Hj. Svenssons anbud att köpa gamla skolan vid Glädjen med tillhörande tomt och bestämdes köpeskillingen till 5 500 kronor.

Om Johannesört och Hirkum Pirkum

Johannesört (lat. Hypericum) växer lite varstans och kan blomma från tidig sommar till sent in på hösten. Den har, enligt en legend, uppstått ur Johannes Döparens blod och kallas ibland för mansblod - kanske också för att man blir mörkröd om fingrarna om man gnuggar knopparna.

Folktron säger att om man plockar johannesört klockan tolv på midsommardagen utan att se sig över axeln och under absolut tystnad, så blir man osårbar i

strid och får förmågan att uppväcka allas kärlek.

Som läkeväxt har johannesörten gamla anor. Den omnämns i slutet av 1600-talet som vattendrivande medel och ansågs även vara bra till sårkläckning och sendrag. Hos Linné är johannesört omnämnd som medel mot lungsot (kokt i spanskt vin). 1790 uteslöts växten ur farmakopén.

Forts. nästa sida

Recept på Hirkum Pirkum

1 dl blommor från äkta johannesört

1 flaska brännvin special eller vodka (75 cl)

Lägg 1 dl blommor i en burk eller flaska och täck med brännvin special. Förslut och låt johannesörten dra i brännvinet i tre dagar. Då får du en djupröd essens.

Filtrera essensen i ett kaffefilter

Späd essensen med resten av brännvinet eller vodka. Röd snaps ser läckert ut.

Förutom de tidigare nämnda har johannesört använts mot feber, blåmärken, ormbett, melankoli, ischias, förlamning och frossa och brännvin har naturligtvis botat allt, kombinationen blir oslagbar.

Johannesört (Hypericum perforatum)

Inga Lisa Gustafsson

En lunk i Smedbyparken

Den som vill delta i Vikingalunken, som vi annonserar ut i detta nummer av medlemsbladet, ser att lunkandet börjar och slutar på Gunnes gård i Smedbyparken. Gården är en rekonstruktion av en vikingatida gård från början av 1000-talet e.Kr. och fungerar som friluftsmuseum med djur, forntida hantverk och mycket mera.

I skrivande stund är motionssträckan okänd, men den kommer förmodligen att gå åtminstone bitvis genom det gamla kulturlandskapet som finns i Smedbyparken. Kulturminnena där är många. Där finns t.ex. gravfältet Vilunda Ättebacke (vid Stallgatan) och i kanten på den en oristad bautasten. Av ättebackens c:a 130 gravar blev ett 20-tal undersökta, när Mälärvägen byggdes 1963. De fynd som gjordes var från vikingatiden.

Flera andra gravfält finns i området, liksom murinhägnader med okänd funktion, tre rösen och ett bergstup, som kan tolkas som att det varit en kultplats, en ättestupa eller en försvarsanläggning. I området finns också sex runristade stenblock.

Sentida vikingaättlingar kan i alla fall lunka förbi fornminnena och glädjas åt att de finns kvar.

Inga Lisa Gustafsson

Vår syn på aktuella byggplaner i kommunen

VÄSBY SJÖSTAD

Under våren var den fördjupade översiktsplanen för nordvästra Väsby - Väsby Sjöstad utställd.

I föreningens remissvar skrev vi bl a:

Det i sidantal omfattande planförslaget utgörs till största delen av vad man skulle kunna kalla en handbok eller manual i hållbart samhällsbyggande. Denna omfattande handbok är utmärkt och har utvecklats som en följd av eller tack vare den omfattande och befogade kritik som riktats mot hela projektet Väsby Sjöstad. Utöver kommuninvånarnas synpunkter har flera välrenommerade planerare, experter på ekologiskt byggande och företrädare för alternativa planeringsformer medverkat i det omfattande planarbetet och tillfört nya värdefulla perspektiv. Planen med sitt fokus på hållbart samhällsbyggande är till stora delar generell och gör att den kan vara användbar i de flesta moderna samhällsbyggnadsprojekt. Planförslaget övertygar oss dock inte då det gäller platsen.

Med hänvisning till vårt tidigare remissvar (2010) sa vi vidare:

Ingen storskalig bebyggelse på Runsahalvön.

Vi ser ingen anledning överhuvudtaget att uppföra denna omfattande bebyggelse på Runsahalvön. Det strider mot den regionala utvecklingsplanen som förordar att ny bebyggelse bör ske i anslutning till befintlig bebyggelse och i lägen med bra kollektivtrafik. Runsahalvöns plats i den regionala grönstrukturen och Järvakilen gör att vi ser placeringen och omfattningen av den föreslagna bebyggelsen som ytterst olämplig.

Utveckla Runsahalvöns funktion och utvidga Sättra naturreservat.

Utveckla hela Runsahalvön till en gemensam tillgång med fokus på det rörliga friluftslivet och upplevelse av natur- och

kulturvärden för väsbyborna och alla som bor i regionen. Detta måste ske tillsammans med berörda mark- och fastighetsägare. Speciellt viktigt är att skogsbruket bedrivs på ett sätt att områdets i många fall unika natur- och kulturvärden bevaras och utvecklas. Även ett levande och öppet jordbrukslandskap med djurhållning bör vara ett självklart inslag i området. Stärk Sättra som centrum för friluftslivet/natur- och kulturrekreation. För detta behövs det bra kollektivtrafik och bra gång- och cykelvägar till och inom området. En ändring och utvidgning av nuvarande naturreservat skulle öka områdets kvaliteter ur såväl natur-, kultur och rekreatiessynpunkt. Området bör på sikt utvidgas så att de värdefulla delarna av Kairohöjden (Kairoplatån, Kairoskogen) ingår i reservatet.

Var ska vi bygga i stället?

Fortsätt den påbörjade förtätningen i centrala Väsby. Om Upplands Väsby fortsätter med förtätningen i de centrala delarna får vi den stadskaraktär som förespråkats under senare år. Men låt vår kommuns perifera delar vara landsbygd, en landsbygd med sina kvaliteter - allt måste inte bli "stad". Vi ser inga hinder varför inte Älvsundadalen skulle kunna bli det attraktiva, klimatsmarta och hållbara område, som skulle ge kommunen ett ansenligt tillskott med bostäder och detta utan att komma i konflikt med de stora natur-, rekreations- och kulturvärden som finns på Runsahalvön.

FYRKLÖVERN

Under våren har också den första detaljplanen för området vid centrum som kallas Fyrklövern (gamla Vilundagymnasiets plats), varit ute på remiss. Den omfattar bara det som kallas "allmän platsmark" och inte den planerade bebyggelsen. Detta gör planen delvis svårtolkad då det är svårt att förstå helheten.

I föreningens remissvar framhöll vi bl a:

Bra med fortsatt förtätning i kommunens centrala delar.

Det är bra att bostäder, butiker och verksamhets-/företagslokaler blandas så att området blir tryggare då det blir befolkat och levande under en större del av dygnet. Den tillkommande bebyggelsen kan vara relativt tät och i höjd bitvis i samma skala som de blå husen. Vid förtätningen är det viktigt att de befintliga kvaliteterna som Kulturmiljöunderlaget (Stockholms Läns Museum, rapport 2010:39) pekar på, tas till vara. Utifrån Kulturmiljöunderlaget måste i de kommande planarbetet lämpliga skydds- och/eller varsamhetsbestämmelser tas fram.

Parkeringsfrågorna behöver utredas vidare.

Blandad trafik?

Den mer integrerade trafiklösning som föreslås är givetvis ett bärande element i en stadsstruktur och ett mer levande stadsliv. Hur beaktar man barnsäkerhetsaspekterna i dessa integrerade trafikkoncept?

Barriäreffekterna runt Fyrklövern

Det är bra att man försöker hitta lösningar som minskar de stora barriäreffekterna gentemot de omkringliggande områdena. Detta bör lyftas fram tydligare i det fortsatta planarbetet: Dragonvägen - knyt ihop med Väsby Villastad; Målarvägen - gör en mer stadsmäs-

sig gata både mot Kavallerigatan och Ekeboområdet; Husarvägen - bättre koppling till Vilundavallen.

Parker och grönstruktur

Just då det gäller parken och grönstrukturen är det ytterst olyckligt att planområdet inte omfattar östra och västra parkeringarna vid själva centrumanläggningen och området fram till Kyrkvägen. Vi vill understryka det som planen säger om grönytor:

”Med ny bebyggelse är det angeläget att de grönytor som finns inom området kan bevaras och förstärkas med lekplatser, gräsytor bollplan m m, som kan ge de boende inom området bra möjligheter att nyttja grönytor. Planen utformas så att utrymme för privata, gröna bostadsgårdar för både nya och gamla bostadskvarter ska finnas”.

Med tanke på att området kommer att få ungefär dubbelt så många lägenheter som i idag, så måste parker och grönområden i och i anslutning till området få ett större utrymme och högre kvalitet än i dag. De i dag gröna områdena väster om Dragonvägen (där bl a minigolfbanan ligger) bör bevaras och utvecklas som grönområden/park och skapa en mjuk övergång till Väsby Villastad/Folkparksområdet.

Klas Lundkvist

Brevväxling angående nytt kulturmiljöprogram

I april skrev Hembygdsföreningen ett öppet brev till kommunen om att Upplands Väsby behöver ett nytt kulturmiljöprogram och att det behövs en kommunantikvarie.

I brevet skrev vi:

”Upplands Väsby kallar sig ofta för ‘miljökommun’. Vi känner inte riktigt igen oss då den beskrivningen görs. Denna miljökommun står enligt vår mening bara på ett ben.

Hembygdsföreningen anser att kulturmiljö- och naturmiljöfrågorna måste ses i ett sammanhang.

Då kommunen nu förändras i snabb takt som en följd av hela regionens tillväxt är förändringstrycket högt. Det gäller att i de snabba förändringarna inte bygga bort kommunens kvaliteter då det gäller bebyggelse, kulturmiljöer och landskap. Kulturmiljöprogrammet (Upplands Väsby - kulturhistoriska

miljöer, 1988) har idag hunnit bli 25 år gammalt. Mycket av inventeringsmaterialet härör ursprungligen från 1970-talet. Därför är det bra att kommunen nu ska ta fram ett nytt program. Detta behövs inte minst som ett stöd i planeringsarbetet. Ett bra kulturmiljöprogram är också en bra 'grundbok' om kommunens historia, både för nya och gamla Väsbybor.

Kommunstyrelsen sa den 28 januari 2013:

"Kommunstyrelsen uttalar att kultur- och fritidsnämnden påbörjar uppdraget att ta fram ett nytt kulturmiljöprogram och att detta sker i samverkan med byggnadsnämnden/-kontoret för samhällsbyggnad i anslutning till uppdraget om renovering av detaljplaner."

Detta är utmärkt. Det är också bra att arbetet knyts till projektet att se över detaljplanerna. Arbetet måste dock omfatta hela kommunen och inte bara de delar där det finns mer eller mindre aktuella detaljplaner. Viktigt är också att arbetet präglas av helhetssyn på kommunens utveckling och historia så att även senare decenniers årssringar finns med. Den mer vardagliga arkitekturen med bostadsområden, vårdbyggnader, industrier, idrottsanläggningar, skolor, folkrörelsebyggnader (som det idag inte finns många kvar av) behöver lyftas fram.

Anställ en kommunantikvarie!

Som en del av att ta fram ett nytt kulturmiljöprogram anser Hembygdsföreningen att kommunen ska stärka sin egen kompetens genom att anställa en kommunantikvarie. Då man anlitar konsulter gör ofta dessa ett mycket bra arbete punktvis i anslutning till den aktuella planfrågan. Men helhetssynen och kontinuiteten över tid kan aldrig "lösas" hur duktiga konsulterna än är. Förnyelse och komplettering av kunskapsunderlag och inventeringar inom kulturmiljöområdet måste ske kontinuerligt. Egen kulturhistorisk kompetens måste vara lika självklar som den kommunen har inom naturvårdsområdet.

Svar från ordförande i kultur- och fritidsnämnden

Vi fick svar från Kommunalrådet Kristina Klemp (fp), ordförande i kultur- och fritidsnämnden som sa bl a:

"Ett kulturmiljöprogram är ett dokument som redovisar vilka miljöer i kommunen som på olika sätt har värde för kulturmiljövården. Det stämmer att kultur- och fritidsnämnden har fått i uppdrag, både i det kulturpolitiska programmet och av kommunstyrelsen, att inleda arbetet med att ta fram ett sådant dokument. En kvalitet med betydelse ur flera perspektiv är att kunna få uppleva historien i vardagsmiljön. Närvaron av det förgångna betyder mycket för vårt välbefinnande - historiska inslag varierar och berikar stadsbilden, ger den identitet och historisk förankring.

Hembygdsföreningen har helt rätt i att arbetet måste omfatta hela kommunen och inte bara de delar där det finns mer eller mindre aktuella detaljplaner. Arbetet måste präglas av helhetssyn på kommunens utveckling och historia. Kulturmiljöprogrammet ska fungera som ett självständigt kunskapsunderlag men har även stort värde för intresserade Väsbybor som vill veta mer om kommunens historia.

Kultur- och fritidsnämnden ser fram emot detta projekt, då det befintliga programmet nu har 25 år på nacken och då det finns flera olika grepp som kan göras för att inom projektet lyfta kulturmiljöfrågorna, så väl i samhällsplanering som i förmedling gentemot medborgarna.

Just nu pågår ett arbete för att ta fram en projektbeskrivning och en organisation kring projektet. KVK [Kundvalskontoret] och KSB [Kontoret för samhällsbyggnad] kommer att jobba tillsammans med frågan. Preliminär projektstart blir till hösten 2013. Hembygdsföreningen kommer att bjudas in till ett möte i början av hösten. Hembygdsföreningen har en ovärderlig kompetens och kunskap vad gäller kommunens kulturmil-

jöer och kommer självklart vara delaktig i framtagandet av ett nytt kulturmiljöprogram.

Det är bra att kommunantikvariefrågan lyfts fram och jag håller med om att egen kulturhistorisk kompetens är att föredra. Detta kommer att beaktas när de ekonomiska förutsättningarna så tillåter. Tyvärr är det inte aktuellt denna budgetomgång.”

Kommentar: Sammantaget ett positivt besked och viljeinriktning från kommunen. Vi får fortsätta att understryka vikten av en

egen kommunantikvarie. De flesta kommuner i länet har, precis som Upplands Väsby, program som är från 1980-talet. Nacka och Vallentuna har nyligen arbetat fram nya program som kan vara värda att ta del av inför det kommande arbetet med nytt kulturmiljöprogram.

Klas Lundkvist

Sveriges Hembygdsförbunds Riksstämma

I år var det Sundsvall och Medelpads Hembygdsförbund tur att stå för värdskapet för riksstämman 24-26 maj.

Stämmoförhandlingarna hölls i den magnifika Stadshussalongen i Stadshuset vid Stora Torget. Från Stockholms läns hembygdsförbund var Gunilla Bauer-Björklund, Birgitta Biesheuvel, Lars Hjeltman, Klas Lundkvist och Christina Pettersson ombud. Även hembygdskonsulent Ann Pettersson var med precis som de flesta konsulenterna från de olika regionala förbunden, precis som förbundskansliet. Mötesordföranden, sundsvallspolitikern Eva Back, styrde förhandlingarna på ett både smidigt och effektivt sätt.

Motioner

Fyra motioner gällde organisationsfrågor inom SHF främst gällande riksstämman. Inga förändringar. Däremot ska formerna för stämmorna ses över. Tre motioner gällde kulturlandskapet och kulturmiljöfrågorna, tre skogsfrågor och två mediafrågor.

De två motionerna om kulturlandskapsfrågorna gällde att det behövs bättre resurser att arbeta med landskapets förändringar, båda med tonvikt på det agrara landskapet. Både dessa motioner bifölls.

Landsbygging Bo Källstrand invignings-talar på Stora Torget

Vi från Stockholms län hembygdsförbund hade skrivit motionen ”Förstärk arbetet med kulturmiljöfrågorna” som pekade på behovet av förnyat studiematerial kring detta och att förbundskansliet behöver förstärka resur-

serna vad gäller kulturmiljöfrågorna och att förbundet måste lägga lika stor vikt på landsbygdens och städernas/storstadsregionernas frågor. Styrelsen yrkade bifall till motionen vilket också blev stämmans beslut. Yttrande var dock kluvet då man sa att förbundet saknar ekonomiska resurser för att förstärka kansliet och hänvisade till att ett Kulturmiljövärdsråd inrättats. Detta blir märkligt då ett av argumenten för att höja medlemsavgiften (se nedan) är just för att stärka förbundet centralt med bl. a. en konsulenttjänst för kulturmiljöpedagogik.

- 4 - 5 kr - möjliggöra fler projekt och breddad verksamhet
- 6 - 10 kr - utveckling/breddning inom alla områden, nya projekt, nya målgrupper

Förslaget till stämman var en höjning på 5 kronor vilket också, efter viss debatt, blev stämmans beslut. Den nya avgiften gäller från 2015.

2. Skogspolicy

Temat för årets riksstämma var "Skogen" både genom anknytningen till regionens

Stämmolokalen Stadsbussalongen

Skogsfrågorna (se nedan).

Förslag från förbundsstyrelsen

Två stora, bitvis kontroversiella, frågor stod också på dagordningen i anslutning till styrelsens förslag till stämman:

1. Medlemsavgiften

I dag är medlemsavgiften till riksförbundet 8 kr per medlem och år. Kansliet hade arbetat fram ett diskussionsunderlag med tre nivåer för höjning:

- 3 kr - täcka i princip befintlig verksamhet

viktigaste näringsgren och genom förslaget "Policy för det svenska skogslandskapet" samt att det var tre motioner om skogsfrågorna. (Se även Bygd & Natur nr 1-2103 som har temat "Skogen").

Det var inte helt lätt att förstå den stora laddningen som denna fråga och förslag innebar. Jag försöker här ge min version av det hela:

Enligt kritikerna gav förslaget en bild av tillståndet i de svenska skogarna som bara stämmer på de områden som ägs och drivs av de stora skogskoncernerna. Alla mindre skogsägare och brukare far inte fram lika hårt med skogens natur- och kulturvärden.

Flera mindre skogsägare/brukare är också aktiva i hembygdsrörelsen och såg sig direkt utpekade/förtalade av vissa av policydokumentets skrivningar. Efter intensiv debatt och redaktionellt kompromissarbete kunde stämman anta policydokumentet. Dokumentet finns på:

www.hembygd.se/blog/riksstamman-2013-ny-skogspolicy

Valen

Valen till förbundsstyrelsen bjöd inte på några större förändringar. Birger Svanström omvaldes som ordförande och Ingela Broström som vice ordförande. Tre nya ledamöter valdes: Sven Jensén (Skåne), Gunnar Malm (Bohuslän) och Bo Nilsson (Västerbotten).

Sundsvall - en fantastisk stad

Sundsvalls innerstad som helt nybyggdes efter den stora stadsbranden 1888 är en imponerande stadsmiljö. Med försäkringspengar och pengar från sågverkens guldår gjorde att staden byggdes upp med stora resurser vilket resulterade i mycket påkostade hus. Privathus, banker, offentliga byggnader, hotell med mera, alla byggda inom loppet av några år gör att stadsmiljön är mycket samlad. Genom ett par tidiga morgonpromenader hann undertecknad ta del av denna unika stadsmiljö. Vi hade förmånen att bo på det anrika Hotel Knaust, med sin berömda, helt fantastiska trappa. Frukostmatsalen var inte så illa den heller.

Från Norra Berget är det en fantastisk utsikt över hela staden.

Söndagens Alnötur.

I anslutning till riksstämmorna ordnas sista dagen olika rundturer. Att välja mellan i år var: Ljungandalen, Indalsleden och Alnön runt. Vi från Stockholm valde turen på Alnön. Alnö som var centrum för Sundsvalls sågverksindustri då den var som störst sett till antalet sågar. Inget av de ursprungliga 19 sågverken finns kvar. Det sista lades ner 1963. Endast några pannhus och skorstenar är det som finns kvar av produktionsanläggningarna. Bostadshuset som finns kvar är idag oftast fritidshus.

Första anhalten på turen var Tors lokal, ett av de första Folkets hus som uppfördes i landet, nu byggnadsminne.

På Alnö hembygdsgård fick vi höra en föreläsning om öns unika geologi. Hembygds-

Alnö: Tors lokal

gården ligger precis invid öns båda kyrkor, den medeltida stenkyrkan och den nya kyrkan från 1896 i tegelnygotik, ritad av

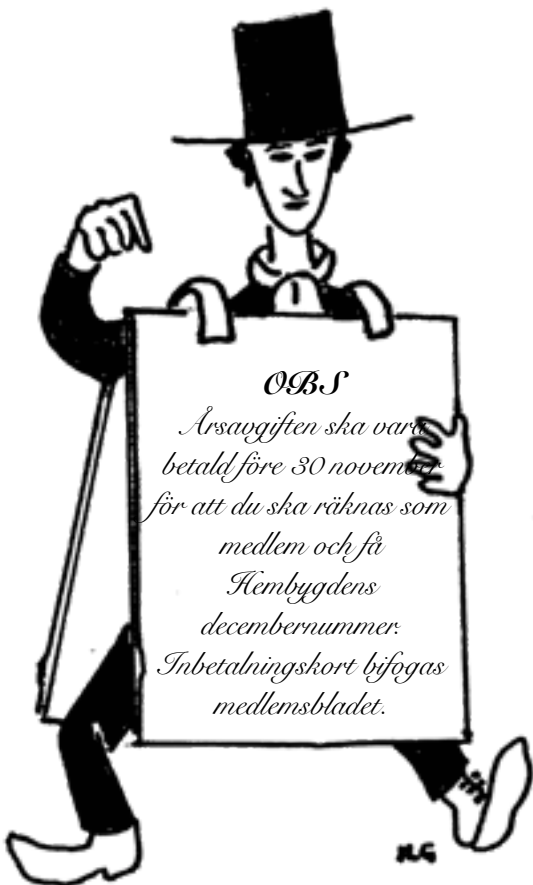
Ferdinand Boberg. Efter visning av gamla kyrkan var det lunch i hembygdsgården.

Därefter åkte vi tvärs över ön till fiskeläget Spikarna och Spikarö kapell där vi av Viveca Halldin Norberg och Hans Jonsson fick en livfull beskrivning av livet i fiskeläget på 1960- och 70-talen. Det relativt moderna kapellet från 1958 knyter an till äldre skärgårdskapell som finns längs norrlandskusten.

Sedan var det dags för eftermiddagsfika med strömmingsmacka i Hamnstugan.

Avslutningsvis stannade vi vid Sågverksmonumentet från 1985 gjort av skulptören Aston Forsberg som är född på Alnö. Ur ett Stockholmsperspektiv känd för "Vridande moment" i Skärholmen och utsmyckningar på Slussens t-banestation. Tyvärr fick det inplanerade studiebesöket på Ortvikens pappersbruk utgå p g a tidsbrist.

Text och foto: Klas Lundkvist

Almqvistaren

Ha, vilken oerhörd kamel
si, där på torget han offentligt står och spisar!
En puckel jag har själv, och detta fel
jag döljer bäst jag nånsin kan
uti min överrock - men han
har två, och bägge oförskämt för alla människor visar.

C J L Almqvist, ur Sesemana

Runsa fornborg - jorden och vattnet berättar.

Den 28 april kunde hembygdsgenings ordförande, Kjerstin Björkman, hälsa en mängd arkeologiintresserade personer välkomna till ladugården för att se och höra hur utgrävningarna vid Runsa fornborg fortskridit under fjolåret.

Arkeolog Michael Olausson berättade livfullt om Runsa fornborg, strategiskt placerad på det som under folkvandringstiden var en ö i farleden mellan Uppsala och Stäket. Sommaren 2012 gjordes inte så stora utgrävningar där som tidigare år, men man grävde t.ex. ut ett "harg", d.v.s. en kultplats och har funnit mängder med djurben. Andra fynd är ett bältesbeslag av brons, järnknivar, kamfragment, bitar av romerskt glas m.m. 2013 grävs återstoden av terrass III ut och de marinarknologiska undersökningarna fortsätter nere vid Lilla Borgviken.

Michael Olausson

Marinarkeolog Jim Hansson från Sjöhistoriska museet berättade om de fynd man gjort i Lilla Borgviken under en undersökningsvecka i fjol och gjorde jämförelser med liknande verksamhet vid Birka.

Jim Hansson

I Lilla Borgviken gjordes bl a ett intressant vrakfynd och man fann också lämningar av en stenkista.

Förhoppningsvis har man kunnat finansiera fortsatta utgrävningar och dykarverksamhet så att vi får höra en spännande

fortsättning av Runsa fornborgens historia även nästa år.

Inga Lisa Gustafsson

Kulturvandring

Den 4 maj samlades 28 personer för att delta i vårens vandring.

Vi började med att gå in i kyrkan och se på kyrkans alla klenoder.

Därefter gick vi en tur runt på kyrkogården och besåg gravar och gravstenar som hade något att berätta.

Trefaldighetskällan besöktes och vandringen avslutades med att vi beundrade backsipporna i Calmare hage och förfäras över förfallet i området kring Löwenströmska lasarettet.

Kjerstin Björkman

Cykelturen Oxundasjön runt, 12 maj

12 maj var det dags för den årliga cykelturen som Upplands Väsby Hembygdsgeningsförening och Cykelfrämjandets Norrorts-

krets arrangerar tillsammans. Startplats var som vanligt Gamla Apoteket. Ett 20-tal deltagare hade slutit upp i det vackra försommarvädret. Turens första etapp var gamla Uppsalavägen upp till Verka. Därefter längs Oxundasjöns norra sida till skepps-sättningen vid Runsa där vi fikade.

Kort berättarpaus. Foto: Vanja Edwinsson

Ett tema under turen var gränserna mellan de tre socknarna turen gick genom: Hammarby, Norrsunda och Ed. Dessa tre socknar låg dessutom i tre skilda häradar: Vallentuna, Erlinghundra och Sollentuna häradar. Även serien med gränstenar mellan de två storgodsens Rosersbergs och Vallstanäs studerades. Efter fiket så fortsatte vi upp till Runsa gård och vidare mot Sättra. Vid Sättra stannade vi till och tittade på den fina, nu

rivningshotade trädgårdsmästarbostaden. Som avslutning tog vi oss upp för Mor Olas Backe till parkeringen på Kairoplatån där vi pratade om planerna för Väsby Sjästad.

Klas Lundkvist.

Mors Dag

Morsdagsfirande med musikunderhållning vid hembygdsgården stod på programmet den 26 maj.

Ett femtiotal personer hade begett sig till Runby Nedra i vackert försommarväder, om inte för att fira Mor så i alla fall dricka kaffe, lyssna på musik och kanske göra något fynd i mjölkammaren. Pelargoner och sticklingar av tomat-, paprika- och chiliplantor kunde också inhandlas i ett stånd hos Kurt Frihammar.

Birgitta Söderström och Ulrik Bodén hade precis fått instrument och högtalaranläggning på plats utanför Zamores stuga, när regnet kom. Allt och alla fick flytta in i mangårdsbyggnaden, där Birgitta och Ulrik underhöll i salen med dragspel, harpa, flöjt och sång, ett mycket uppskattat eftermiddags-evenemang, trots det dåliga vädret.

Inga Lisa Gustafsson

Skolklasser på hembygdsgården

Under vecka 22 besökte två skolklasser från Runbyskolans årskurs 3 hembygdsgården. Fyrtio vetgiriga barn kollade intresserat in de konstiga saker som finns att se, t.ex. kafferoosten och locktången som värms på spisen.

Barnen fick pröva på hur utedasset fungerar och klättra upp i vagnslidrets vagnar och låtsasåka. En flicka tyckte hembygdsgården var så fin att hon strax ville flytta in där.

Inga Lisa Gustafsson

Cafépremiär

Premiär för sommarcaféet var det den 9 juni. Tanken var ju att den skulle gå av stapeln i ett härligt försommarväder, men vädergudarna är alltid oberäkneliga och bjöd på omväxlande solsken, åska och regnskurar denna dag.

Benny Johans kapell stod för underhållningen och det fyrtiotal cafégäster och sjutton nya medlemmar, som mött upp på tunet, kunde i alla fall njuta av folkliga låtar i vackert väder.

Inga Lisa Gustafsson

Ekumenisk gudstjänst i ladugården i år igen

Den årliga friluftsgudstjänsten brukar vara ett vågspel beträffande väder, så ock denna gång. Till slut bestämdes det i alla fall att andakten skulle hållas i ladugården, som blev fylld av gudstjänstfirare från Väsby's alla församlingar.

Kyrkoherde Johan Stiernstedt var mötesledare och hembygdsföreningens ordförande, Kjerstin Björkman, hälsade välkommen.

Kantor Göran Dahlman tog till dragspelet och spelade kyrkpolska med egenkomponerad knorr på slutet. Psalmsång och bön

följde och predikan hölls av Ann-Sofie Lundin över ämnet "förlorat och återfunnet" med paralleller dragna till egna erfarenheter.

Avslutningspsalms text "Över berg och dal som en mjuk koral drar sommaren över vårt land" kändes välfunnen, när gudstjänstdeltagarna kom ut i solskenet och kunde ställa sig i sommarcaféets kaffekö. Enstaka regndroppar föll under kaffestunden, men ingen behövde söka skydd eller sitta inomhus.

Inga Lisa Gustafsson

Nationaldagsfirandet

På Nationaldagen var det sedvanligt firande på Hembygdsgården! Även vädret följde traditionen...det var strålande sol!

Med Drumming Deacons i spetsen tågade de nyblivna svenska medborgarna upp på tunet och flaggan hissades till trummornas högtidliga spel.

Upplands Väsby hembygdsförenings ordförande Kjerstin Björkman, hälsade alla välkomna och lämnade ordet till dagens konferencier, Per-Ove Ståhlknapp. Medborgarceremonien leddes av Torsten Hemph och han delade ut flaggor och minnesbevis.

Sen bjöds på sång, musik och dans av Musikkolan, Picchus Spelmän, Väsbykören och Väsby Folkdansgille. Johan och Andreas visade upp sina trollkonster.

Ansiktsmålade barn fanns också bland gästerna, som njöt av fikat och varmkorven i den festliga miljön på gården.

Årets Väsbybo korades och i år var det Birgitta Öberg, eldsjäl för Friskis & Svettis i Upplands Väsby! Hon startade gympanDET här för 30 år sedan och är fortfarande en förgrundsvirare för motion och hälsa i Väsby. Är någon värd denna utmärkelse, så är det Birgitta!

Ca 1000 gäster hade hittat hit denna festdag och den avslutades med att vi, såklart, sjöng Den blomstertid nu kommer!

Susanne Bergman

Sommarutställningar

Våra sommarutställningar varierar till form och innehåll. I år har vi haft en utställning av kopparföremål, kallad ”Putsat och oputsat”, i mangårdsbyggnaden. Vi hade säkert kunnat göra en utställning av bara

koppar. På 1960- och 70-talet var det populärt att samla på kopparsaker, men på 1980-talet blev det omodernt och sedan dess har prisnivån på dessa saker varit låg.

Igenkänningsfaktorn har varit hög. Alla minns

kaffepannor i olika utföranden, vilket verkar vara det föremål som finns i allas gömmor, men lyckades till slut få ihop en mindre, men ändå varierad, utställning. Man har förutom kaffepannorna kunnat bese fotoramar, mjölkkanor, gräddkanor, ljusstakar, allehanda mindre prydnadsföremål, skurhinkar, smycken, kastruller, diskbalja, amplar, bunkar och aladåbformar.

Koppar är en metall som brutits i Sverige sedan 1200-talet, i början mest använd till mynt och mässing, senare till bruksföremål. På 1800-talet var nästan alla köksföremål av

mormors och farmors kök med bunkarna på väggen.

I Zamores stuga har det över sommaren funnits en utställning av annat slag, nämligen en skärmutställning om Astrid Brodin (1894-1983),

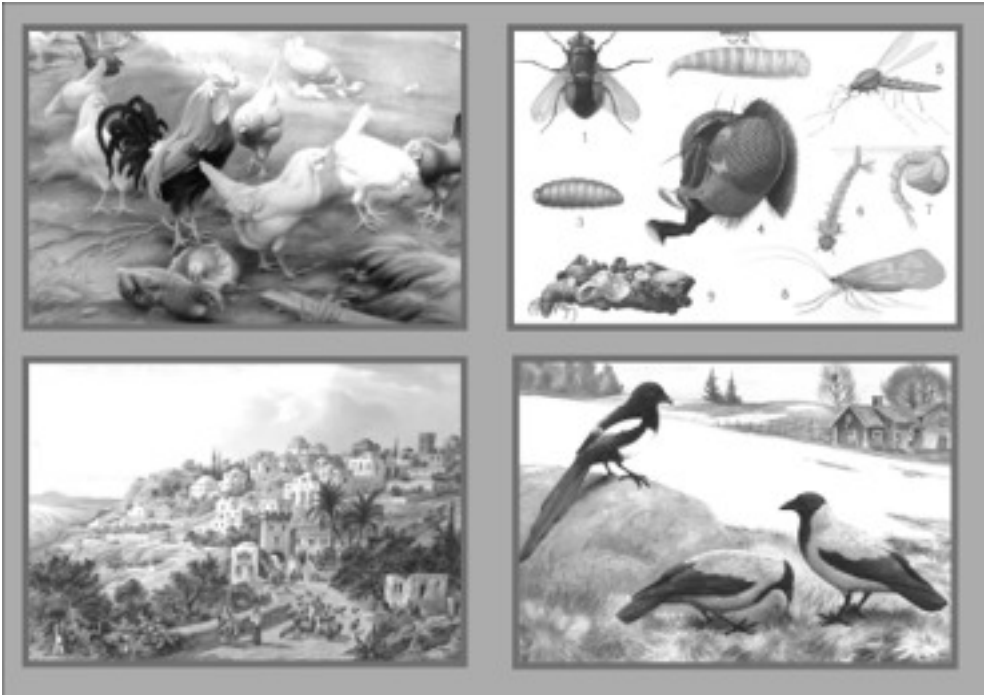
och hennes 40-åriga lärargärning. Astrid Brodin var lärarinna

i Harby- och Bollstanässkolan.

Utställningen har bestått av en del privata foton från fr. Brodin, tackkort från föräl-

draföreningen för 40 år i skolans tjänst, skolkort från olika klasser 1917-1959, arbetsordning för klasserna i Bollstanäs skola,

också kunnat passa på att visa en del fina skolplanscher i denna utställning.

Vem minns inte de gamla planschererna från folkskolan?

arbetsböcker, provrättskrivningsblad för folkskolan, tackkort från klass 4 på examensdagen 1959, slöjdalster m.m.

Inga Lisa Gustafsson

Allt har passat bra in med den inredning som finns i Zamores stuga sedan tidigare, d.v.s. orgeln, abakusen, den tvåsitsiga skolbänken med växtpress och annat. Vi har

— Illustrerade ordspråk och talesätt —

Skit till fisk, sa bonden när han fjälla grodan.

Pojkliv i Väsby på 40- och 50-talet

Min familjs villa på Runbyvägen blev färdig någon gång under 1940. Bygget hade pågått under de första krigs- och krisåren. Flytten gick från Vita Gården med hjälp av åkare Bengtssons häst och vagn. Det var både spännande och lite oroligt att lämna de första levnadsårens miljö. Fördelarna var ändå övervägande; centralvärme, indragat vatten och avlopp, badkar, eget rum. En egen tomt att leka på.

Det var lite svårt att slita banden från Vita Gården, och i villorna omkring fanns inga barn, bara medelålders familjer, där barnen var uppvuxna och utflugna. Därför var det naturligt att söka sig tillbaka till kamraterna i Vita Gården. Men jag var lite av ensamvarg, så det blev ändå att leka och sysselsätta sig själv, både inne och ute. Ett stort intresse var att rita och mina föräldrar köpte hem rullar med omslagspapper från Konsum. Ritandet skedde på den skrovliga sidan av pappret och det var aldrig fråga om någon färgläggning, allt skedde i svart blyerts. Krigstiden satte sina spår, motiven var oftast stridsflygplan, soldater och officerare. Omgivningen hade roligt åt att jag brukade börja med gradbe-teckningarna. En förlaga jag hade var ”Soldat i fält”, som min pappa hade kvar se-dan han varit ute i beredskapstjänst 1939-40. Bilderna och teckningarna i den fascinerade mig. Som alla andra grabbar skulle jag prova på modellbygge och frimärkssamlande, men det blev ingenting av det, det blev bara ritande och så småningom läsande som blev mina bestående hobbies.

Någon gång under 1942 kom ett annor-lunda ekipage rullande utför Runbyvägen och stannade utanför oss. Det visade sig vara en grönlackerad trambil med en grabb i samma ålder som jag. Efter den första blyg-heten, som övervanns genom det gemensam-ma intresset för den läckra trambilen så fick vi fin kontakt. Han hette Torbjörn Gustafsson och bodde längre norrut på Runbyvägen

i en äldre fastighet, som gick under namnet Stene. Tomten gjorde verkligen skäl för namnet, det var en ganska lång och, som man tyckte då, ganska brant backe upp till huset. Det fanns lite anlagd tomt närmast omkring huset, men i övrigt var tomten bara ett enda berg av klippblock och stenar i olika storlekar.

Vi blev bästa vänner på en gång för Torbjörn hade inte heller några kamrater i när-heten. Vi började vara med varandra var och varannan dag. Det var mest spännande att vara på hans tomt, så efter att våra mammor hade pratats vid på telefon, så fick jag lov att vara hos honom. Det handlade om utomhus-lekar, det var aldrig tal om att leka inne. Torbjörn var bilfrälst och kunde berätta mycket för mig om bilar och motorer. Jag var inte särskilt tekniskt lagd, men var ändå road av det han berättade. Hans pappa hade haft eller hade fortfarande då någon kontakt med åkeribranschen och pendlade till sin arbetsplats i Stockholm. Beviset för att han arbetat med lastbilar fanns på tomten. Mitt inne bland stenblocken stod en gammal last-bilshytt med ratt och spakar och vi gjorde många resor i fantasin med den. En av våra lekplatser i närheten av min familjs villa var omgivningarna kring Morells åkeri. Familjen Morell var en av våra grannar och de hade ett garage för två lastbilar med utfart på Run-byvägen. Vi vistades mycket där och pratade med chaufförerna, om det var så populärt hos dem vet jag inte och inte heller tyckte väl våra mammor att det var så bra att vi vistades runt lastbilarna. Det var ju gengas om gäll-de och det var ganska sotigt överallt. Men inom rimliga gränser så lockade den här mil-jön.

Någonting helt annat som blev ett gemen-samt intresse var att läsa böcker. Vi skulle ju börja skolan på hösten, men det visade sig att vi kunde läsa båda två. Hos Torbjörn fick jag kontakt med en pojkboksfigur, som skulle

bli en kär bekant i flera år, Bill Brown. Jag blev helt såld på böckerna om Bill och sedan jag lånat de första av Torbjörn, så hittade jag Richmal Cromptons böcker på manufakturavdelningen i Konsum. De låg lite anonymt i en låda på sidan om diskarna med herr- och damekipering. Det blev stor längtan och vända, innan jag kunde få börja köpa någon av böckerna.

Priserna var 1:50-2:50 och de pengarna hade man inte utan vidare. Med mammas goda minne fick jag plundra spargrisen emellanåt. Som tur var så var det ganska lätt att med en knivs hjälp peta ut den erforderliga summan. Ett lite mer seriöst sparande skedde i Länsparbankens förkromade, läsbara sparbössa och den tömdes på sparbanken i Stockholm ett par gånger om året och beloppet fördes in i sparbanksboken.

Under de kommande åren blev det ganska många Billböcker, som jag fortfarande har kvar i en del av min bokhylla. Förutom de egenhändigt inköpta böckerna i Konsum, så fick jag någon bok då och då av mina föräldrar. Min pappa hade som barn läst Mark Twains böcker om Tom Sawyer och Huckleberry Finn och han letade upp nyutgåvor av dem på Björck och Börjessons antikvariat i Stockholm. De blev också stora favoriter. Längre fram var det W. E. Johns böcker om den brittiska flygofficieren Biggles och hans äventyr i de olika krigen.

Hösten 1942 var det dags för skolan. Mamma följde med på uppropet i Eds kyrkskola.

Den var ganska nyrenoverad vid den tiden och gav ett fräscht och för tiden modernt intryck. Det var ganska många kilometer från Runbyvägen till och från skolan. Ibland tog det lite extra lång tid att gå hem, det var alltid något att upptäcka på vägen. Mamorna blev väl ibland lite oroliga och även irriterade på att vi tog så god tid på oss. Ingen av oss hade cykel ännu, det fick vi först våren 1943. Dock hade vi var och en lärt oss att cykla på våra föräldrars cyklar. Däremot

åkte vi skidor under vintern 1942-43, tvärs över gårderna ner mot kyrkan och skolan. Nackdelen var alla djupa diken, som man skulle ta sig över. Det förekom också att man åkte omkull och slog sönder chokladtermosen, som låg i ryggsäcken. Det finns fortfarande kvar bruna fläckar i någon gammal skolbok. Skollunch fanns i varje fall inte under första terminen. Sedan började det så smått med att man fick köpa kuponger, som kan ha kostat allt från 50 öre till 1:50. Kosten var lite ensidig: gröt, välling, chokladsoppa, stekt strömming, men det var ju kristid och ransonering. Ganska skönt dock att slippa släpa på en ömtålig termos.

Torbjörns och min läskunnighet och kanske andra utförsgåvor gjorde att vi fick flytta över till andra klass på vårterminen. Det var ganska enkelt, eftersom första och andra klass läste tillsammans i samma klassrum. Vi hade en snäll och rättvis lärarinna, Ragnhild Ahlström, och jag trivdes bra med skolarbetet. Våren 1943 fick både Torbjörn och jag våra cyklar, som vi naturligtvis var mycket lyckliga över. Min var hopplöskad av cykelreparatören i Väsby, Odén tror jag att han hette. Men den var helt OK, nylackerad och med stänkskärmar i olackerad aluminium, och lyckan var fullständig. Resorna till och från skolan gick nu mycket smidigt.

Nu kom sommaren 1943 och med cykeln öppnades möjligheten att ta sig till Kairo och Mälaren. Förut var jag beroende att bli skjutsad på pakethållaren av mina föräldrar eller min kusin Bengt. Men nu var det en helt annan sak. Först och främst gällde det att avverka simskolan, tidigare simövningar i Edssjön hade inte resulterat i någonting. Det blev simskola i ur och skur, men mest i solskensväder. När man började se Mälaren glittra mellan trädstammarna, så kunde till och med ett barn njuta av anblicken, men särskilt var det förväntan på det kommande badet. Den sommaren blev det både simkunighet och avläggande av ett antal märken. Att vistas vid Kairobadet blev något som

hörde till många somrar framåt. Tyvärr delade inte min kamrat Torbjörn min entusiasm för bad och simning, så jag fick söka mig andra kamrater. Jag blev bekant med två tvillinggrabbar, Bengt och Tore Holst, som bodde på Lillebovägen, en avtagsväg till Runbyvägen längre norrut. De var nog 2 år äldre än jag, men vi delade intresset för simningen. Vi var också tillsammans en del i deras omgivning vid Runbyvägen. Uppe på en bergsknalle bort emot Runby Hage fanns en liten naturlig damm. Vi inspirerades att tillverka modeller av de gamla slagskeppen från 1600- och 1700-talen, som vi sett på bio med Kapten Blod och andra filmer om pirater och sjöslag i historien. Båtarna blev ganska lika sina förebilder med stor uppbyggnad bak och segel av papper. Sjöslagen avverkades på den lilla dammen till skeppen gick i kvav. Man skulle naturligtvis också fåktas med egenhändigt tillverkade värjor för att försöka imitera Errol Flynn.

Bion hade alltså kommit in i mitt liv och blev ännu en passion. Det var matiné på Folkets Husbion i Väsby varje söndag kl. 16:00 under vinterhalvåret. Det fanns en affischtavla på Runbyvägen, där veckans film annonserades. Vändan var stor innan jag fick löfte att gå och fick de nödvändiga 50 öre eller 1,50, vad det nu kan ha kostat. Bengt och Tore hörde också till bioentusiasterna och vi hade i varje fall sällskap hem efter bion. Det var alltid lek på vägen, vi var ofta cowboys, som sköt vilt i luften och tog skydd lite här och var. Tyvärr fick jag inte gå på matiné varje söndag. "Man skall inte springa på bio varje söndag" var de i övrigt snälla och generösa föräldrarnas dom.

Jag deltog aldrig i någon föreningsorganiserad idrott, men simning på sommaren och skidåkning på vintern var ändå för mig naturliga sysselsättningar. Sport på vintern innebar också skridskoåkning och någon av jularna 1942-43 fick jag ett par halvrör, d.v.s. skridskor utan sko. Man skruvade fast skridskon på pjäxan. Till det kom också bandyklubba och boll. Man spelade bandy på den

tiden, ishockeyn blev inte känd och populär bland oss landsortsgrabbar förrän längre fram på 1940-talet. Det fanns några ställen att åka på förutom om Optimusvallen var spolad. Det var en liten tjärn i Övre Runby och det var lätt att gå över åkrarna ifrån den bebyggda delen av Runby för att komma till tjärnen inne i skogen. Andra ställen att åka skridskor på var "Lergropen", som låg bredvid järnvägen bort emot det gamla bryggeriet i norra delen av samhället. Under skoltiden var det möjligt att åka på Edssjön, sedan det skottats upp utrymmen för skridskoåkning och bandyspel.

Under vintern 1944-45 bestämde sig mina föräldrar att sälja villan och flytta till centrala Väsby. Min mamma var sjuklig och pappa arbetade mycket övertid. Det var svårt att hinna med att sköta villa och tomt. Flytten skedde under försommaren till bostadsrättslägenheten i det nybyggda området Vallvägen. Jag har tidigare skrivit och berättat en hel del om Vallvägen, så det är en särskild historia. I augusti 1945 blev det dags att börja en ny skola. Hammarby skola bestod av två mycket gamla byggnader, som låg där en ny skola byggdes på 1960-70-talen. Jag fick en oerhört snäll och uppmuntrande lärarinna, Karin Bergius. Förutom grannpojken Ragnar Pettersson från Vallvägen, så blev inte klasskamraterna av någon anledning mina lekkamrater. Vi var för olika helt enkelt och jag kom aldrig in i den gemenskap, som fanns mellan grabbarna i klassen. Det var aldrig några problem med mobbning eller dylikt, man jag var lite av främmande fågel. Mitt intresse för skolarbetet delades inte riktigt av dem. På något barnsligt sätt kunde jag imponera på dem i deras relativa tuffhet med att rita amerikanska dollargrin och andra motiv som de uppskattade, t.ex. ishockeyspelare.

Under somrarna vid Kairobadet blev jag bekant med bröderna Bengt och Lars Jons-son, vars föräldrar hade Väsby Nya Bageri vid bron över till järnvägsstationen. Vi började vara tillsammans en del även sedan

sommaren var slut och bl.a. inspirerade de mig att komma med i Missionsförbundets juniorverksamhet. De hade en naturlig orsak att vara med där, eftersom föräldrarna var med i Missionsförbundet. I den kretsen gjorde man mycket trevligt för ungdomen och de veckoträffarna, som var på lördagarna, gjorde att suget efter andra nöjen dämpades. Juniorträffarna var trygga och trevliga att gå till. Under de första åren var inte religionen så påträngande som det så småningom blev och som medförde att det inte var lika roligt längre, åtminstone för mig eftersom det religiösa intresset var lika med noll.

En god sak, som juniorverksamheten förde med sig, var att den väckte mitt intresse för att lära mig hantera musikinstrument. I den kretsen startades en utbildningsgrupp i mandolinspel. Lärare var en mycket musikalisk medlem, Bertil Wiberg. En mandolin inhandlades för 60 kr, en ganska stor summa pengar i mitten av 1940-talet. Vi i gruppen träffades och övade en termin, men av någon anledning, som jag inte kommer ihåg, så tytnade aktiviteten bort. Jag har mandolinen kvar och många år efter kursen så hade jag glädje av att spela för mig själv. Något uppträdande blev det aldrig. Det här ledde nu till att en grannpojke, Kurt Pihlgren, som dels spelade dragspel och dels trumpet i Väsby skolorkester, frågade mig om jag inte ville komma med och börja lära mig något blåsinstrument. De hade brist på orkestermedlemmar i en del stämmor. Jag hade börjat drömma om att få spela kontrabas, men det var inte aktuellt nu. Däremot skulle jag få börja lära mig spela tuba. Det här började någon gång 1947 och det blev tre år i blåsorkestern, men efter ett par år fick jag möjlighet att dubblera med kontrabas.

Med blåsorkestern spelade vi på Första maj, Svenska flaggans dag och andra tillställningar. Dock började intresset för kontrabasen att ta överhanden och jag började få lektioner av ledaren, Helge Kinell, som ledde ungdomens blåsorkester och Väsby Mu-

siksällskap. Det gick framåt med lektionerna på kontrabasen och jag blev efter ett par år erbjuden att vara med i musiksällskapet tillsammans med flera vuxna och några ungdomar. Vi spelade marscher, wienervalser och annan lättsam underhållningsmusik ur bl.a. operetter och vi uppträdde i kyrkor, missionshuset m.fl. ställen. Det visade sig att kontrabasen skulle komma att ge mig många andra glädjestunder också.

Under vårterminen 1947 tyckte mina föräldrar och min lärarinna att jag skulle söka till realskolan i Sollentuna. Det skulle bli inträdesprovningar i maj och det blev en hel del extrapluggande och förberedelser. Det fanns underlag till detta inom skolan i form av övningshäften, som innehöll arbetsuppgifter som liknade de kommande proven. Jag hade fortfarande kontakt med min lekkamrat från Runby, Torbjörn, och han höll också på och förberedde sig för inträdesprovningarna. Det var trevligt och bra att vara två kamrater, som gjorde sällskap till proven i Helenelundsskolan. Det var inga andra kamrater med från Väsby, varken från Eds skola eller Hammarby. Det var lite nervöst och spännande hela provdagen, men vi tyckte båda att vi hade gjort hyggligt ifrån oss.

En solig dag, antagligen under första halvan av juni tog vi tåget igen till Helenelund. De intagna eleverna skulle finnas med på ett anslag på skolans dörr. Vi halvsvrang hela vägen till skolan och till vår stora glädje var bådas namn med på listan över antagna. Vi firade med att köpa var sin av Nisses konditoris hemgjorda glass vid stationen. Framtiden såg ljus ut för ett par tolvåringar:-

Sedan går åren fort. Terminer med ganska mycket pluggande, men jag trivdes med skolarbetet. Tyvärr hoppade Torbjörn av efter första läsåret, jag vet inte vad orsaken var. Det var många klasskamrater, som slutade efter första året, pluggandet motsvarade väl inte deras förväntningar.

Somrarna 1947 och 1948 hade jag inget egentligt sommarjobb, men var med och

hjälpste min pappa i hans elektriska installationsfirma. Det var svettiga dagar i nybyggda egnahemsvillor i samhället. Jobbet varvades med olika lediga dagar vid Kairobadet, som fortfarande hade sin dragningskraft och det var där kamraterna fanns.

Sommaren 1949 blev det aktuellt att söka sommarjobb utanför familjen. Vi var några grabbar som, innan skolan slutade, åkte till arbetsförmedlingen i Stockholm. Det fanns ett par olika erbjudanden och jag fastnade för ett springpojksjobb hos bokförlaget Rabén & Sjögren i Stockholm. Jag besökte deras kontor i mycket gamla lokaler på Oxtorgsgatan bakom Konserthuset och träffade där lagerchefen Olle Ekström. Jag fick jobbet att vikariera för deras ordinarie cykelbud under dennes semester. Det blev ett ganska tufft men roligt jobb. Böckernas värld hägrade alltid för mig och så långt var miljön bästa tänkbara. Men att ta sig fram på Stockholms gator, med en tung budcykel försedd med en stor trälåda framtill, var ganska krävande. Att lära sig hitta i Stockholm var nyttigt, men kunde stöta på problem många gånger. Men jag klarade av jobbet och lönen 50 kr i veckan var ett värdefullt tillskott. Jag hade matlåda med mig och 25 öre från mamma, som jag köpte en flaska mjölk för. Efter maten kunde man botanisera i lagerhyllorna och lite försiktigt bläddra i böckerna. Det var också möjligt att få köpa böcker med stor rabatt. Jag köpte bl.a. några Pippi Långstrumpböcker till min syster. Astrid Lindgren hade just året innan, 1948, börjat komma ut med den första Pippiboken. Tyvärr såg jag aldrig skymten av Astrid, det hade varit spännande. Den samlade inkomsten användes till klädinköp innan skolan började igen. Den här extrainkomsten medförde möjligheter att kunna ha lite högre önskemål än vanligt om klädernas utseende.

Det blev sommararbete på bokförlag även sommaren 1950, men då hade Rabén & Sjögren integrerats i KF:s bokförlag och flyttat till Stadsgården. Det var en helt annan miljö, men bokhyllorna fanns kvar.

Jag slapp budcykeln och åkte ärenden med spårvagn och buss och gjorde i övrigt jobb på lagret. Att få äta i KF:s matsal med utsikt över Stockholms ström var en annorlunda upplevelse.

I skolan var jag i en ny kamratvärld, där alla i princip var intresserade och begåvade i skolarbetet och jag trivdes mycket bra. Tre av klasskamraterna kom att bli de bästa vännerna, Inge och Rolf från Rotebro och Sven-Lennart från Tureberg. En av de gemensamma nämnarna var musiken. Inge introducerade mig i jazzens värld. Den hade funnits på avstånd, men nu fick den liv hos mig. Rolf spelade piano, Inge gitarr, Sven-Lennart dragspel. En trio med Inge och Rolf och jag själv på kontrabas blev något vi skapade under åren från 1950 och framåt. Vi spelade på en del aktiviteter i skolan och sedan blev det på föräldrars och bekantas femtioårsdagar och på olika föreningars årsfester.

Vi hade turen att ha en gymnastiklärarinna, som hade stor förståelse för ungdomars önskningsar. Att få ha dans i skolan var egentligen otänkbart med rektors goda minne, men hon lyckades på något sätt att kringgå bestämmelserna. Hon anordnade mycket uppskattade s.k. lekaftnar, som efter de första inledande folkdanserna övergick till att bli lektioner i modern dans till jazzskivor. Lärarrummets radiogrammofon flyttades till gymnastiksalen eller aulan och där tråddes dansen till Benny Goodman, Glenn Miller m.fl. Det blev naturliga kontakter med det motsatta könet och på fritiden vågade man t.o.m. bjuda upp flickor på Turebergs festplats eller Väsby Folkpark på somrarna, i stället för att bara hänga på räcket och spisa orkestern.

I maj 1951 avlade jag min realexamen. Det var både en glädjens och ett vemodets dag. Barndomstiden var definitivt över och ett större allvar närmade sig, innebärande val av fortsatt studieväg och yrkesbana. Men det är en annan historia. Pojklivet var slut.

Axel Vigren

Om Ladbron och ”Väsby Bryggeri”

Ca. 500 m norr om Väsby station har funnits en plankorsning över järnvägen och en bro över ån. Båda försvann i samband med utbyggnad av järnvägen.

Brons namn - Ladbron - är taget från texten på det runristade blocket, som ligger på västra sidan av ån. Det är ett fornnordiskt uttryck som i nutid tolkas som lastbrygga, vilket passar bra när vi vet att havet gick upp framför stenen när runorna högs.

I Danmark lär en förstugubro (uppbyggt plan framför husets ingångsdörr) alltså kallas Ladbron (a betonas (uttalas?) som ä).

Några spår av en forntida bro från runstenen österut över sankmarken har hittills inte påträffats, trots omfattande grävningar under 50-talet förbi runblocket för VA-ledningar och två ombyggnader av den bro som försvunnit. På stadsplanen för Väsby Villastad 1910 finns ingen bro markerad. Den första bron kom troligen till i samband med att Runby började bebyggas ca. 1920. Vägen som över järnvägen ledde fram till bron kallas Bryggerivägen. Namnet har sin bakgrund i att i Väsby har funnits en läskedrycks- och mineralvattenfabrik, som även fungerade som lagerplats för Uppsala- och Stockholmsbryggerier.

Den man som startade verksamheten hette Karl Eriksson. Han var tidigare arrendator av jordbruket vid Eds prästgård. Omkring 1921 köpte han marken mellan järnvägen och ån, nära och norr om Ladbron. Där uppförde han sin läskedrycksfabrik. Dricksvattnet för tillverkningen togs från en källa, som bröt fram ur åbrinken på Edssidan mitt för fabriken.

Till en början hyrde ett Uppsalabryggeri ett lagerutrymme för pilsner hos Eriksson. Motivet till detta var dåtidens dåliga vägar och små lastbilar, som inte orkade ta så stora lass, att det räckte för en hel dags utkörning. När drickat var levererat till hushåll och

matställen efter Uppsalavägen, var lasset från Uppsala slut framåt Rosersberg och Väsby och då kunde man fylla på lagret hos Eriksson och köra vidare genom Roslagen hem till Uppsala.

Så småningom övertog Eriksson distributionen till hushållen de närmaste milen runt Väsby, och även till Stockholm. I folkmun fick han heta ”Bryggar-Jerker”.

Läskedryckstillverkningen bedrevs rationellt och var långt mekaniserad.

Under 1920-talet kördes drickat ut med hästskjuts till kunderna i samhället och dess närmaste omgivning. Men i slutet av årtiondet hade Eriksson två lastbilar i trafik och levererade sina produkter till både Stockholm och Roslagen.

Bl.a. tillverkades Pommac, Cider, Hallon, Vichyvatten och svagdricka. Väsbyborna kunde även köpa läskedrycker direkt från fabriken, vilket framgår av följande: från senare delen av 30-talet minns jag att mycket varma sommardagar kunde vi, som arbetade på Optimus verktygsavdelning, uppleva lokalen som en varm bastu. Avdelningen av inrymd i fabriken andra plan med stora fönster åt söder och väster och med usel ventilation, vilket drev upp temperaturen. Då lät verkmästare Svanström lärlingen Erik Karlsson bland gubbarna ta upp beställning och pengar till läskedrycker och sedan låna transportcykeln för att hämta drickat vid ”Bryggeriet”. En välkommen service.

En annan händelse berättad av Erik Karlsson visar också att bryggeriet var uppskattat. En varm sommardag i början av 1940-talet, utbröt skogseld på åsen mellan Kapellet och Vattentornet. Optimus frivilliga brandkår (där Erik var en av medlemmarna) och ortsbör bekämpade elden. Ägaren till Vatthagens gård deltog också i arbetet. I en paus i röken och hettan, med strupen torr och svetten rinnande över ansiktet, utbrister

han: "Nu borde Bryggar-Jerker vara här med ölbilen".

Källådern förstördes när kommunen i senare delen av 1950-talet grävde VA-ledningar

Bryggeriet i slutet av 1960-talet innan rivning.

Bild från Roland Storms Väsbyarkiv

I slutet av 1940-talet köpte "Apotekarna" Väsby Läskedrycksfabrik. "Apotekarna" och Hamburgerbryggerierna använde lokalerna som nederlag (=upplag) för sina produkter ett 10-tal år framåt, innan all verksamhet upphörde.

längs åns västra sida förbi Ladbron.

Karl Eriksson är sedan länge borta, men minnet av hans livsverk lever kvar i namnet på vägen till fabriken, Bryggerivägen.

Hugo Sabel

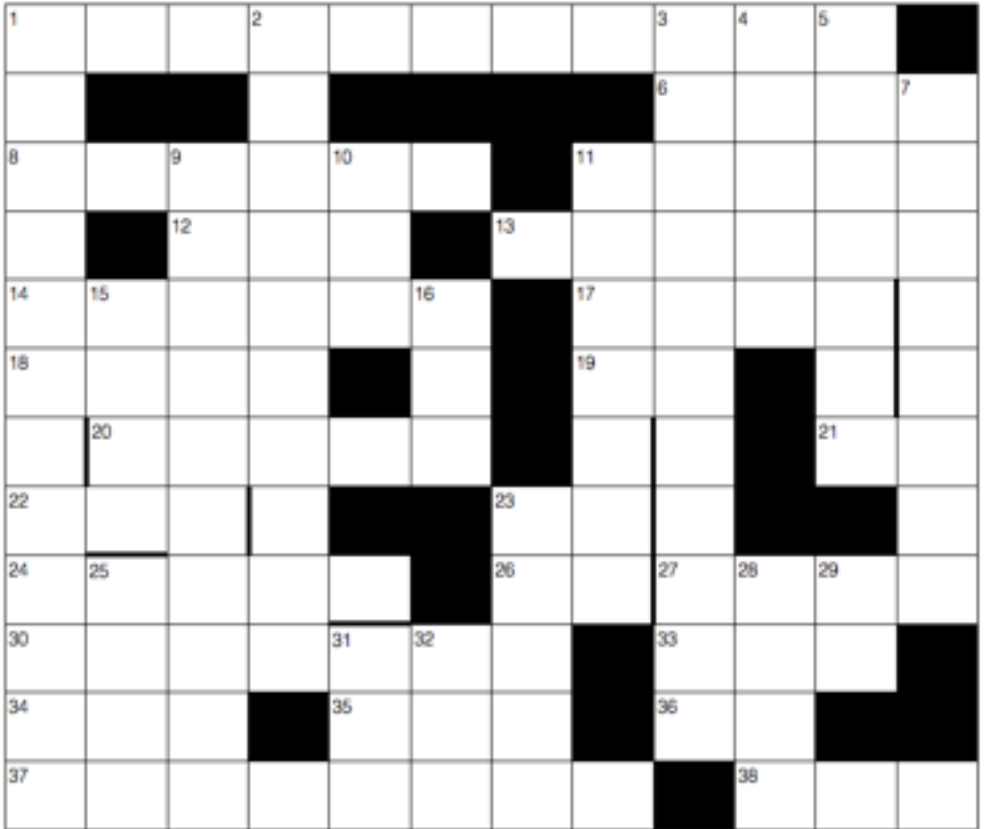
Vågrätt

1. Denna fotbollscup kämpade IF Triangeln och Väsby IK om
6. Spoling
8. Jänkare
11. Stjåla eller orka
12. Fristad
13. Skrev bl.a. Annie get your gun
14. Gör allt fler och fler numera
17. Mormonstat
18. Så hette en rolig TV-serie
19. Giftermålsbalken
20. Våp
21. Praseodym
22. Övergångsställe
23. Å tjänstens vägnar
24. Förteckning
26. Signatur för svensk europamästare i boxning 1937
27. Svår tid eller kniv
30. Tank
33. Med s en harpa
34. Figur i Djungelboken
35. Trygve
36. Fartygstyp
37. Brann 1878
38. Bestraffning

Lodrátt

1. Han som drev Väsby Bryggeri var känd under detta namn
2. Var företrädesvis bönder och hantverkare
3. Tjärnen nedanför vattentornet på Brunkebergsåsen kallades så
4. Anropa
5. Inte bara en utan
7. Hennes ask var källan till allt ont
9. En sådan ger ingen utdelning
10. Finsk dirigent
11. Samarbetar med Volvo
15. Torklåda
16. Matta eller att väsnas
23. Tidsåldrar
28. I Johannesdal drev hon kafé i sitt namn
29. Pust
31. Norskt vattendrag
32. TV-vinkerskan

Korsord 3 - 2013

Konstruktör: Lennart Hedlund
 Lösningen insändes senast 5 oktober till:
 Hembygden, Box 40
 194 21 Upplands Väsby
 Märk kuvertet "KORSORD 3 -2013"

Vinnare korsordet 2 - 2013
 Gunilla Kinell
 Mona och John Bouvin
 Maj och Rune Milde

Lösning till korsord 2 - 2013

Klockarens uppgifter

KLOCKARENS UPPGIFTER UNDER DEN FÖRSTA KRISTNA TIDEN (KATOLSKA TIDEN)

1000-1400-talen

Redan i den första kristna kyrkan behövde prästen medhjälpare för att kunna genomföra de olika riter som föreskrevs i gudstjänstlivet. Det gällde främst handhavandet av de heliga kärlen och de olika klockorna. Dessa föremål fick ej vidröras av andra människor än de som genomgått särskilda reningsriter (invigningsriter). Prästen var givetvis en av dem - och klockaren den andra sedan han genomgått de föreskrivna riterna, vilka i flera avseenden jämställde honom med prästen. (Hans status kan jämföras med en diakon).

Klockarens uppgift var bl.a. att med handklockan och korklockan sköta de olika ringningarna, som ingick i själva mässan samt alla ringningarna under veckan från klockstapeln. Både vardagar och helgdagar. Han skulle hjälpa prästen med sången under mässan, tända och släcka alla ljusen i kyrkan och värma dopvatten m.m. Dessutom skulle han biträda prästen vid olika förrättningar ute i socknen vid s.k. sockenbud. T.ex. när någon låg för döden och skulle ha sakramentet. Klockaren skulle då medföra de heliga kärlen för brödet och vinet.

Vid tjänsten i kyrkan skulle klockaren vara skrudad i en vit alba - tunika - med åtsittande ärmar. Han var skyldig att hålla sig med ombyte och alltid vara klädd i rena kläder. Klockaren skulle även vara läskunnig.

Prästen skulle vara ogift - leva i celibat. Det medförde att han saknade hustru som hjälp att sköta prästgårdens hus och jordbruk, vilket var hans huvudsakliga lön. Det problemet löstes så småningom så att klockaren, som var gift, blev bosatt på eller nära prästgården så att han kunde övervaka prä-

tens drängars arbete samtidigt som han brukade klockarjorden. Klockarfamiljen skulle även svara för tillverkning av oblater.

Ända fram till 1200-talets mitt vägrade de skandinaviska prästerna att leva i celibat, vilket gjorde att prästfamiljen under den tiden själv svarade för skötseln av sitt hushåll och prästgården. Under dessa första århundraden var klockarens sociala status likvärdig med en prästs. När celibatet genomfördes vid mitten av 1200-talet, blev klockaren gradvis underställd prästen genom ovan omtalade skyldigheter betr. prästgårdens skötsel. Hans sociala status och även löneförmåner försämrades under senare delen av medeltiden.

De ringningar klockaren skulle utföra från klockstapeln var till Gudstjänst 3 ringningar, Böneringningar till alla tideböner (Mariaringningen) om aftonen, och helgsmål till helgerna. Dödsringningar-själaringning - skulle utföras så snabbt som möjligt efter dödsfallet. I nödfall av anhörig till den avlidna.

Klockarbostället skulle omfatta $\frac{1}{4}$ hemman och 3 hus: Sockenstuga med bostad för klockaren, Stall/fåhus och Visthus. Han var skyldig att hålla sockenstugan varm "till sockenfolkets bästa" (klockarelagen från 1200-talet).

Klockaren i Fresta hade under medeltiden $\frac{1}{3}$ hemman.

Klockarens uppgifter i den protestantiska kyrkan.

1500-1750

Efter att klockaren under 1300-1400 talen genom skyldighet att hjälpa prästen med prästgårdens och hushållets skötsel blivit mer beroende av prästens godtycke än av sockenmännens bestämmanderätt, ändrades förhållandena på nytt vid slutet av 1400-talet,

då protestanterna började göra sig gällande. Tvånget att prästen skulle leva i celibat upphörde, vilket medförde att prästen och hans familj själva fick svara för prästgården och dess hushålls skötsel. Då fick klockaren en friare ställning i församlingen och hans ämbete ökat anseende.

Under 1600-1700-talen blev det vanligare med orglar i kyrkorna och kravet på klockarens musikkunnande ökade. Samtidigt krävdes ökad kunnskap i undervisning av socknens barn. Skolor började växa fram på landsbygden.

Protestantismen medförde också ändrad syn på kyrkans föremål så att den rigorösa hemlighetsmagi som varit rådande mjukades upp. Det medförde att även andra sockenmän kunde anställas för vissa lägre tjänster. Kyrkväktare anställdes, som tog hand om kyrkans städning och klockringning. Han hade även översyn på hur kyrkogården sköttes. Gravar hade hittills grävts av anförvanter till den döde, men mot slutet av 1700-talet började dödgrävare anställas. Kyrkväktaren skulle även sköta de bälgar, som gav luft till orgelverket ("orgeltrampning").

Genom dessa förändringar i kyrkans organisation fick klockarämbetet åter ökad social status.

Ca. 1750 - nutid

Av protokollen från biskopsvisitationerna ökade kraven, under senare hälften av 1700-talet, på allmogens läs- och skrivkunnskap. Biskoparna krävde av pastoratens kyrkoherdar och präster att de skulle verka för ökad insikt i dessa ämnen hos sina församlingsbor. Dessa krav medförde så småningom att allmän skolplikt infördes enligt Folkskolestadgan av den 18 juni 1842. Då medgavs också att den gamla klockartjänsten fick förenas med den nya lärartjänsten.

Sedan medeltiden hade klockarens lön - utom klockarbostället - utgjorts av s.k. offer samt avgifter för särskilda förrättningar åt sockenborna. Den löneformen upphörde, när den nya klockarförordningen av den 2 november 1883 bestämde att klockaren skall åtnjuta penninglön, vilkens storlek skulle bestämmas av resp. församling. Klockare valdes av kyrkostämman, sedan kyrkorådet uppfört tre namn på förslag.

Klockarinstitutionen upphörde 1950.

Titeln Kantor = kyrkans sångledare, dels försångare, dels ledare av kören

Titeln Organist = fast anställd kyrkomusiker med examen från Musikkonservatoriet i Stockholm

Hugo Sabel (1993)

Kantorn i Ed

Hembygdsföreningen har fått tillåtelse att ur Ulf Rundins släktkrönika "Släkten Rundin från Björkvik och Runtun, publicera det kapitel som handlar om kantorn i Ed, Johan Fredrik Rundin.

Kantor Johan Fredrik Rundin var född 1859 i Husby-Oppunda socken några mil norr om Nyköping. Hans pappa var folkskollärare och klockare i Husby-Oppunda. Johan Fredrik fick sin utbildning vid Linköpings folkskoleseminarium och fick sin första tjänst som klockare och skollärare i Forssa

socken nära Flen. I berättelsen möter vi honom och hans familj just när de är på väg mot en ny arbetsplats vid skolan i Ed.

Familjen flyttar

Morgontåget till Stockholm var försenat. Vid stationshuset i Flen stod hela familjen Rundin och väntade. De hade stigit upp tidigt denna mörka decemberdag år 1899 för att få skjuts från skolhuset i Forssa till Flen. Med sig hade man allt familjen ägde, väskor och stora kistan, paket, madrasser, kläder till

barnen. Ellen hade omsorgsfullt packat allt från hushållet men några möbler och tunga lådor fick stå kvar för att skickas efter senare.

Allt hade gått så fort. Johan Fredrik hade anmält intresse för en plats som skollärare, klockare och organist i Eds församling i Upplands Väsby. Många sökte den tjänsten, hela 15 anmälde sig. I mitten av september kom beskedet. Johan Fredrik var en av de tre mest kvalificerade kandidaterna som skolrådet valt ut för att komma till Eds kyrka och avlägga prov. Det var ju så det skulle gå till enligt lagen. Församlingen skulle ha ett ord med i laget vid den slutliga gallringen. Alla tre kom till kyrkan. Proven gick bra för Johan Fredrik men han blev inte bäst. Han

stämmans omröstning hade Johan Fredrik Rundin vunnit omröstningen om än med knapp majoritet. Johan Fredrik var därför lagligen vald. Han borde komma till Ed snarast möjligt.

Att familjens flytt brådsnade var därför förklarligt. Kyrkoherden ville ha den nye klockaren och organisten på plats inför högtiderna vid det förestående sekelskiftet. Hela familjen, Johan Fredrik, Ellen och de tre små barnen, lämnade därför Forssa med kort varsel för att flytta till den nya församlingen och till ny bostad. Och det var snart jul. Stämningen bör ha varit förväntansfull när familjen tog plats på tåget inför den långa resan till Ed i Uppland.

Johan Fredrik Rundin

Ellen Rundin

kom på andra plats på skolrådets rangordningslista efter en äldre lärare från trakten. När han reste tillbaka till Forssa var han besviken. Att komma på första plats hade varit hans mål. Kunde verkligen kyrkostämman gå emot skolrådet och välja någon som ansågs mindre kvalificerad? Men en månad senare kom ett välkommet besked från kyrkoherde Andersson i Ed: Vid kyrk-

Resan gick över Stockholm där man bytte tåg för att komma norrut till Väsby, ett litet stationssamhälle på sträckan Stockholm - Uppsala. När familjen steg av tåget i Väsby möttes de av en kusk med vagn som var utskickad av prästen för att ta emot den nya familjen. Kusken tog den gamla grusvägen förbi Edsby gård som efter tre kilometer led-

de fram till Eds kyrka och det skolhus där familjen nu skulle bo.

Ellen och barnen blev överraskade och förtjusta.

Eds skolhus

Efter alla år i den primitiva bostaden i Forssa fick familjen äntligen en omgivning att trivas i. Skolhuset var nybyggt med flera skolsalar, en slöjdsal och en samlingsal som även var kommunalrum. På övervåningen fanns kök och tre rum som lärarbostad. Vidsträckt utsikt över Edssjön med en väg genom trädgården som ledde till en brygga och en roddbåt. En god början på det nya seklet.

Från Stäket till Runsa

Eds socken var vid sekelskiftet en utpräglad jordbruksbygd. Landskapet skiljde sig inte mycket från de sörmländska bygder som familjen lämnat. Små åkrar och ängar, tät skog på de berg och kullar som inlandsisen frikostigt strött ut i landskapet. Socken låg i Mälarens sjösystem och hade en spännande kontakt med vattenvägar i både norr och väster. Från Stäkets samhälle i söder gick sockengränsen längs den urgamla farleden till Uppsala ända fram till Runsa borggudde mitt emot Rosersbergsviken. I öster fanns Oxundasjön som i forna tider hade sjöförbindelse med Edssjön och det ”ed” som socknen fått sitt namn av. Eds kyrka låg centralt i socknen, järnvägen fanns inom räckhåll.

Vid sekelskiftet hade Ed drygt 800 invånare, en medelstor socken alltså i nationellt

perspektiv. Jordbruket var huvudnäringen såväl i ekonomiskt avseende som till antalet sysselsatta. Men jorden var ojämnt fördelad. Visserligen fanns det en handfull självägande bönder i socknen men de stora godsens svarade vid sekelskiftet fortfarande för huvuddelen av jordbrukets produktionsvärde. Statarsystemet levde kvar. Statarna var anställda mot en mager årlön, fick fri bostad plus en s.k. stat i form av livsmedel för sitt eget hushåll. Under godsens arbetade även dagsverkstorpäre som vid den här tiden alltmer började ersättas av arrendatorer.

Inom Eds socken fanns vid sekelskiftet 7-8 större herrgårdar eller säterier. Runsa är det säteri som har bäst bevarat sin slottlika prägel sedan stormaktstiden. Andra herrgårdar med historiska rötter i 1700-talet är Antuna, Edsby och Runby.

Industrier i Väsby

Livet i Eds socken påverkades av dess närhet till Stockholm och till järnvägen. Det kanske inte var omedelbart tydligt för Johan Fredrik men blev efter hand allt mer bestämmande för socknens utveckling. Stations-samhället Väsby lockade till sig industrier och köpskap. Redan 1903 togs första spadtaget till Väsby Verkstäders äldsta maskin-hall snett emot järnvägsstationen, skriver Alf Nordström i sin bok om Upplands Väsby. Något senare kom den blivande världsindustrin AB Optimus att förlägga delar av sin verksamhet till Väsby. En handelsbod, Henriksborg, fanns norr om stationen och en konsumbutik startades av några arbetare vid Väsby verkstäder år 1907. En hel villastad växte så småningom upp runt stationsbebyggelsen som redan under de första krigsåren blev en egen tätort.

Det lilla samhället Väsby tillhörde dock inte Eds socken, gränsen mellan Ed och Hammarby var dragen längs Väsbyån, men stationshuset låg i Eds socken. Det här skapade konkurrens och kommunala tvister mellan de två socknarna som skulle ta sig oli-

ka uttryck under Johan Fredriks tid som kommunal förtroendeman i Eds kommun. Men för den ekonomiska utvecklingen stod kommungränsen inte i vägen. Samhället Väsby expanderade på båda sidor spåret, något som efter hand medförde ett utvidgat samarbete. År 1952 bildades storkommunen Upplands Väsby av de tidigare socknarna Ed, Hammarby och Fresta.

Den som idag tar av från motorvägen till Upplands Väsby centrum finner en modern bebyggelse från efterkrigstiden med flerfamiljshus, villaområden och ett vidsträckt vägnät. Väsby station finns fortfarande kvar, nu för pendeltåg och en del godstransporter. Den gamla vägen till Ed ligger gömd bakom Njurstas radhuslängor. Allen av lindar, som förr ledde fram till Edsby gård och kyrkan, är idag spärrad. Kontrasten mellan det samhälle som mötte Johan Fredrik och hans familj vid julen 1899 och den urbana förstad som idag bär namnet Upplands Väsby kan inte bli större.

Johan Fredrik Rundin var en mångsidig herre. Under de 38 år han levde i Ed var han kommunalman med en rad förtroendeuppdrag, han var lärare i storskolan, han var kantor i kyrkan och därmed klockare och organist. Som familjefar minns man hans stränga men alltid stödjande hand, i församlingen talade man om hans insatser för fattigvården. Jag ska berätta mera om Johan Fredrik och hans liv i följande avsnitt. Men för att kunna följa den texten behöver jag i korthet förklara hur en liten socken styrdes i början av 1900-talet och hur man ska förstå tidens tankemönster.

Socknen går ur tiden

En avgörande händelse i Sveriges historia som sällan får den uppmärksamhet den förtjänar, är 1862 års kommunalreform. Fram till dess hade socknen varit grundbulten i landsbygdens administrativa indelning. Den gamla socknen hade eget territorium, ett område med gränser som lantmätaren stakat ut med ledning av kungliga dekret eller

historiska rāmärken. Sockengränserna överensstämde i de flesta fall med den kyrkliga församlingens territoriella gränser. Ordet "socken" och "församling" blev därför ofta synonyma begrepp på landsbygden.

Socknarna upphörde att gälla som en administrativ indelning i och med kommunalreformen 1862. Då delades deras uppgifter upp och separata styrelseformer infördes för världsliga och kyrkliga frågor. Man säger att den gamla socknen delades i en borgerlig kommun och en kyrklig kommun.. Men det var bara styrelseformerna man delade upp, det kommunala territoriet förblev detsamma. Den nya organisationen innebar att den gamla beteckningen "sockenstämma" togs bort. Den ersattes av en kommunalstämma som blev det högsta beslutande organet för borgerliga frågor. Unde kommunalstämman stod kommunalnämnden som blev det verkställande organet. För kyrkliga frågor bibehölls i stort sett den tidigare organisationen med en kyrkostämma som högsta beslutande organ och kyrkorådet som verkställande organ. Dock inrättades ett särskilt skolråd under kyrkostämman för skötseln av den nya folkskolan som alltså administrativt fick ligga kvar inom kyrkans domän.' Mer än hundra år senare, och som en del av rösträttsreformen, skedde vissa namnändringar. Kommunalstämma blev kommunfullmäktige och kommunalnämnd blev kommunstyrelse. Men det är beteckningar som jag inte använder i denna krönika som tilldrar sig innan dessa ändringar infördes.

En viktig förändring som inte berörde kyrkan men väl det kommunala styret, var att kommunen fick rätten att beskatta kommuninvånarna och att avgiftsbelägga vissa tjänster. Det låter som en omvälvande förändring men det var inte så reformen kom att genomföras i praktiken. Allmogen hade sällan några kontanta pengar som kunde tjäna som skatteunderlag. Man var ovan vid kontanthandel, ersättningar för tjänster lämnades för det mesta in natura. När en skola måste repareras ville Forssaborna som vi sett ordna

det genom sammanskott av varor eller arbete i form av dagsverken, inte genom skatteuttag. Det tog lång tid innan kommunerna tog sig före att begära kontanter från sina invånare för t.ex. vägarbeten och byggnader. När Johan Fredrik kom till Ed vid sekelskiftet levde fortfarande den gamla naturhushållningen kvar bland allmogen. Men nya tider var på väg, inte minst bidrog det lilla grannsamhället Väsby med dess fabriker och kontantavlönade arbetare till att påskynda förändringen.

Hur valdes de personer som fick sitta med och bestämma i kommunala organ? Genom kommunalreformen hade regler införts för rösträtt i kommunalval och riksdagsval. Rätten till inflytande via omröstning byggde på den gamla grundsatsen att rösträtt och betalning av skatt borde väga lika. Den som ägde mycket mantalsatt jord fick då ett högre röstetal än den som bara bidrog med en liten skattepeng från sin jord. Skattemyndigheten (häradsskrivaren) lämnade underlag till om antalet skattekronor (kallad "fyrc" fram till 1909) och på den grundvalen upprättade kommunalnämnden en "fyrcslängd" som fungerade som röstlängd vid val. Varje gård

som betalade skatt disponerade alltså ett visst antal röster.

En bra illustration till det ojämlika valsystemet är just valet av Johan Fredrik till skollärare. Så här står det i protokollet från valförrättningen:

"Företogs valet medelst öppen omröstning; och utföll denna så att den i 1sta rummet uppförda J.N Johansson erhöll 3,410 röster av fyra röstande och den i 2dra rummet uppförda J.F. Rundin 3,648 röster av 17 röstande".

Som framgår var det 21 väljare som röstade.

Fyra av dessa disponerade 3 410 röster, i genomsnitt 852,5 röster per väljare. 17 disponerade 3 648 röster, i genomsnitt 214,6 röster per väljare. Slutsatsen måste bli att några stora gods röstade på Johansson medan de mindre röstade på Rundin. Jag tror att Johan Fredrik var mycket nöjd med att han blev vald av majoritet av väljarna och att den ojämna rösträtten inte blev utslagsgivande.

Fortsättning i nästa nummer.

Bussresor i Väsby historia

Förutom de vandringar som hembygdsföreningen anordnar för att guida nya och gamla väsbybor i kommunens långa historia, har nu även en kommersiell aktör engagerat sig i resor i vår historia.

Det är resebyrån Resia som arrangerar resorna och de har inlett viss samverkan med hembygdsföreningen för att kunna erbjuda ledsagning med väsbykunniga guider från föreningen.

Den första bussturen äger rum den 12 oktober med samling kl 10:00 vid Väsby station.

Resan börjar vid den tid då hela kommunen stod under vatten och sluta, c:a tre timmar senare med industrialismens intåg i Väsby.

Mera information kan fås hos Resia, Centralvägen 1

Redaktionen

Det var en gång en gård – Karolinergården Skälby

Skälby gård 1927. Bild från Roland Storms Väsbyarkiv

Att riva kulturhistoriskt värdefulla byggnader är inget nytt, varken för vår kommun eller andra. Innan man river något, måste man debattera och diskutera för och emot och undersöka förutsättningarna för ett bevarande. Ibland konsulteras Riksantikvarieämbetet eller landsantikvarien, vilka ofta anser det angeläget att rädda värdefulla miljöer åt eftervärlden. Om man väntar tillräckligt länge så har tiden gått, husen står tomma, förfaller och vandaliseras och man når vägs ände och river, särskilt gärna om det finns exploateringsavtal och byggfirmor inblandade. Med en sådan bakgrund revs Skälby gård 1967 och där gården låg uppfördes kedjehus.

Hur gammal Skälby gård var är svårt att veta, men dess anor sträckte sig långt tillbaka i tiden. Namnet Skälby tyder på att det från början var fler gårdar än en. Strax intill där Skälby låg, finns ett gravfält och en runsten, flyttad på 1920-talet från vägen till Vik.

Byggnaderna som fanns på Skälby gård på 1960-talet härrörde sig troligen från 1600-talet. På en flygelbyggnad fanns en vindflöjel med årtalet 1699.

Mangårdsbyggnaden kan tänkas att från första början ha bestått av en enda lång stuga med en arkitektur, som är kännetecknande

för en karolinsk gård. Påbyggnaden har förmodligen – men inte säkert – tillkommit på 1700-talet.

Till gården hörde två flygelbyggnader, varav den ena revs på 1930-talet.

Av gårdens handlingar framgår, att greve Anders Torstenson år 1684 tillbytte sig gården från Reduktionskommissionen.

Näste ägare som nämns är greve Nils Gyllenstolpe, som innehade gården i slutet av 1600-talet och ett stycke in på nästa århundrade. 1719 är hans arvingar antecknade som ägare, år 1777 en fru Blixenstjärna och 1797 baron Cederström. Fram till 1911 var Skälby släkten Cederströms fideikommiss.

Näste ägare blev bröderna Waldemar och Ernst Wiggh. Waldemar Wiggh sålde till AB Ytong 1962 och något bevarande av husen blev inte aktuellt, trots att Riksantikvarieämbetet, landsantikvarien och kommunens kulturnämnd ansåg att det skulle ha varit av värde.

Ovanstående text bygger på artiklar i lokaltidningar under åren 1964-1967.

Inga Lisa Gustafsson

HYR LOKAL MED ATMOSFÄR!

Upplands Väsby Hembygdsförening erbjuder Nedre Runbys LADUGÅRD till konferenser, årsmöten, kurser, minnesstunder och liknande.

Hyresansvarig ska vara lägst 30 år

LADUGÅRDEN är en handikappvänlig lokal med plats för upp till 50 personer. Tillgång till kök med utrustning för enklare tillagning av förtäring.

Diskmaskin finns ej.

LADUGÅRDEN ligger på bekvämt avstånd från Upplands Väsby pendeltågsstation.

Det finns en stor parkeringsplats i anslutning till pendeltågen och närhet till ladugården. Buss 562 från pendeltågsstationens västra sida med hållplats 150 meter från ladugården.

Uthyrningsvärdinnor

Ingegerd Petersson 08 - 590 347 76

Siv Rydén 08 - 590 333 46

Telefontid mån - fre 09.00 - 16.00

Hjälp till att slå vakt om vår fina Hembydsgård!

Hembygdsgården vädjar till alla medlemmar, att under kvällspromenad eller annan förbipassering ta en extra titt på hur det ser ut runt Hembydsgården och Ladu-

gården och att fönster och dörrar ser normalt stängda och hela ut. Om inte, ber vi dig ringa till någon av våra värdar för samlingsalen eller till mig, ordförande i föreningen. Vi kommer självklart att se över skyddet av lokalen tillsammans med kommunen som är ägare till Ladugården.

Tack för din hjälp!

Kjerstin Björkman
ordförande
tel: 070-755 2970

Ingegerd Petersson
värd
073-806 8404

Siv Rydén
värd
070-629 5667

Gör som Sigge!
Bli medlem i Hembygdsgården.
Blankett för anmälan finns här till höger.

Upplands Väsby Hembygdsförening

BLI MEDLEM
Datum

Person 1

Förnamn	Efternamn	[Föd år
Adress		
Postnummer	Postadress	
Telefon	Mobil	
E-måadress		

Person 2 (ev)

Förnamn	Efternamn (om annat än ovanstående)	[Föd år
---------	-------------------------------------	---------

YRKESERFARENHET/ INTRESSEN

Främst sådant som du bedömer kan vara av intresse inom föreningens verksamhetsområdet.	
--	--

Upplands Väsby Hembygdsförening
Box 40
194 21 Upplands Väsby

Upplands Väsby Hembygdsförening

STYRELSE 2012- 2013

Kjerstin Björkman, ordförande
Klas Lundkvist, vice ordförande
Inger Nyström, kassör
Barbro Fredriksson, sekreterare
Ingegerd Petersson, ledamot
Susanne Bergman, ledamot
Kurt Norlin, ledamot

Telefon

590 320 82
590 936 81
590 820 93
590 339 86
590 347 76
590 858 84
590 338 38

ERSÄTTARE

Berit Östman
Gunilla André
Gun-Britt Welander
Roland Storm
Kjell Ehrnholm
Monica Sundström

590 820 46
590 338 34
590 843 19
070 7292760
590 343 62
590 820 23

MEDLEMSBLADET HEMBYGDEN

Inga Lisa Gustafsson

590 336 42

REVISORER

Ordinarie
Göran Sandberg
Mats Lejdeby

Ersättare
Anette Ernholm
Anna-Greta Kolmé

VALBEREDNING

Vanja Edwinson, sammankallande
Kerstin Kéry
Börje Thörn

590 344 66

———— Besök oss också på: www.upplandsvasbyhembygdsforening.se ————

Box 40, 194 21
Upplands Väsby
Besöksadress
Hagvägen 2/
Pukslagargatan

Telefon
08-590 826 40 (tidvis
bemannad)
E-post
info-uvhbf@yahoo.se

Plusgirokonto
29 81 91-8
Årsavgift (2013)
125 :-